O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№
3 11 299

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1999 йил

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1956 йил 4 январдан нашр этила бошлаган

● 24 декабр, №52 (3538) ●

9 январ — Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови куни

САЙЛОВОЛДИ УЧРАШУВЛАРИ

Мустақил Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги муҳим воқеа — мамлакат Президентлигига бўладиган сайлов куни тобора яқинлашмоқда. Шу муносабат билан Президентликка номзодларнинг республика вилоятларидаги сайловчилар билан учрашувлари қизғин ўтаётир. Президент Ислом Каримов Фарғона водийси вилоятлари сайловчилари билан учрашувлардан сўнг Қашқадарё ва Самарқанд вилоятлари сайловчилари ҳузурида бўлиб қайтди. Бу жойлардаги учрашувлар халқимизнинг ўз Президентларига бўлган меҳр-муҳаббатлари ниҳоятда зиёда эканлигининг ўзига хос намойишига айланди.

Ўзбекистон Фидокорлар миллий-демократик партиясидан Президентликка номзод Ислом Каримов сайловчилар билан учрашувларда бугунги ижтимоий-сиёсий жараёнларни, эришган ҳурриятимизни мустаҳкамлаш ва халқ турмушини юксалтириш йўлида изчиллик билан амалга ошириб келинаётган ишларни, мавжуд муаммоларни ниҳоятда теран ва рўй-рост таҳлил этиб берди. Айниқса, мамлакат ободончилиги йўлида қилинаётган ишларга катта аҳамият берди. Президент Қашқадарё вилояти сайловчилари билан учрашувда бу вилоятнинг мустақиллик йилларида юз кўрсата бошлаган жуда катта ижтимоий-иқтисодий имкониятларига муносиб баҳо берди. Мамлакат иқтисодий қудратини оширадиган йирик саноат иншоотлари ишга туширилиши муносабати билан ҳозир Қашқадарё вилояти республикада қазиб олинаётган газнинг 88 ва нефтнинг 92 фоизини етказиб бермоқда. Мамлакатда энг йирик Шўртан газкимё мажмуи, Толимаржон нурхонаси, Ғузор — Бойсун — Қумқўрғон темир йўли қурилиши жадал олиб борилмоқда. Кўкдумалоқ атрофида янги-янги нефт конлари ишга туширилмоқда. Бу йирик саноат иншоотлари ва қурилишлар фақатгина Қашқадарё вилоятинингина эмас, айни пайтда бутун мамлакатнинг XXI асрдаги ижтимоий-иқтисодий тараққиётида жуда катта истиқболлар очади.

Айтиш керакки, бундай йирик қурилишлар бугун фақат Қашқадарё ёки Сурхондарё вилоятларидагина эмас, мамлакатнинг барча ҳудудларида олиб борилмоқда. Фарғона водийсини Тошкент билан энг яқин йўл орқали боғловчи Қамчиқ довонида амалга оширилаётган бунёдкорлик ишларини, Қирғизистон ҳудудида Хитой сари солаётган йўлимизни бутун мамлакат ва жаҳон кўриб турибди. Навоий — Учқудуқ — Нукус темир йўли эса мамлакат вилоятларини бир-бирига энг яқин йўллар орқали боғлабгина қолмай Қизилқумни мустақил Ўзбекистон тараққиёти йўлида ўзлаштириш, обод қилиш, фаровонлик масканига айлантириш сари қўйилган буюк қадамдир.

Буларнинг ҳаммасига халқимиз мустақиллик йилларида, ана шу мустақилликнинг бош ижодкори Президент Ислом Каримов йўлбошчилигида эришмоқда. Учрашувларда эл-улусимиз оқсоқоллари, сайловчиларнинг вакиллари бу ҳақда қалб сўзларини изҳор этишиб, халқимизни 9 январда Ислом Каримов номзоди учун овоз беришга даъват этмоқдалар.

Президентликка номзодларнинг сайловчилар билан учрашувлари давом этмоқда.

Исмоил ТЎХТАМИШЕВ

АДОЛАТ ТИМСОЛИ

Аслин олса барчамиздек битта жондир,
Яратгандан миллат учун нур, эҳсондир,
Эл-юртига ҳар бир лаҳза фидожондир,
Матонатнинг тимсолидир юртбошимиз.

Ҳур диёрда боғу бўстон яратди, рост,
Эътиборин эзгуликка қаратди, рост,
Ватан шонин дунё узра таратди, рост.
Саодатнинг тимсолидир юртбошимиз.

Қадрин тиклар ўтган қанча буюкларни,
Толиқмасдан даст кўтаргай зил юкларни,
Истиқлолдан қурди азим кўприкларни,
Шижоатнинг тимсолидир юртбошимиз.

Ўзбекистон келажагин порлоқ кўрди,
Ҳар бир ишда халқи билан кенгаш қурди,
Бутун жаҳон унга томон юзин бурди,
Кароматнинг тимсолидир юртбошимиз.

Эъзозлайди Ватан қадрин билганларни,
Бирор лаҳза тинчимасдан жилганларни,
Кечирди ҳам баъзан хато қилганларни,
Адолатнинг тимсолидир юртбошимиз.

Ақл-ёди Ҳаққа ошно этилгандир,
Нигоҳлари уфқларга тикилгандир,
Номи абад тарихларга битилгандир,
Садоқатнинг тимсолидир юртбошимиз.

Бу қисматнинг оғирлигин яхши билар,
Муаммолар босқич-босқич ҳал қилинар,
Эл-юртига барқарорлик, тинчлик тилар,
Шафоатнинг тимсолидир юртбошимиз.

Олам узра ҳилпирайди юрт байроғи,
Орзу-ҳавас, мақсадларин йўқ адоғи,
Элин ҳар бир ўғил-қизи — кўз қароғи,
Саҳоватнинг тимсолидир юртбошимиз.

Пешволарга бўлган эмас ҳеч вақт осон,
Заковатин тан олмоқда жумла жаҳон,
Эл бахтига ул жафокаш бўлсин омон,
Жасоратнинг тимсолидир юртбошимиз.

Мангу лаҳза

ЭҲТИРОМ

Ўтаётган йилнинг 12 декабрида Ҳамид Олимжоннинг таваллуд топганига 90 йил тўлди. Шоир ана шу муддатнинг 35 йилинигина яшаб, адабиётимиз тарихида бир умрга қолди.

Ҳамид Олимжон шеърият гулшанида яшаш учун туғилган эди. Аммо давр ундан бошқа ижодий юмушлар билан ҳам шуғулланишни тақозо этди. Шунинг учун ҳам унинг, масалан, 1940 йилдаги ҳаётига назар ташласак, фақат икки дона шеърнигина ёзганини кўрамиз. Бунинг боиси шундаки, 1938 йили Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасига масъул котиб этиб тайинланган Ҳамид Олимжон аксар вақтини адабий жараёнга раҳбарлик қилишга бағишлади. Алишер Навоийнинг 1941 йили ўтказилиши мўлжалланган 500 йиллик юбилейи эса унинг бутун диққат-эътиборини ўзига қаратди.

1938 йил, 23 ноябр. Ҳамид Олимжон А. Н. Толстойга хат ёзиб, шу вақтга қадар Москвадаги Ёзувчилар уюшмасида Навоий юбилейи бўйича комиссия тузилмагани, марказий газеталар буюк ўзбек шоири ҳақида «миқ» ҳам этмаётганларини маълум қилди. Унинг шу хатидан кейин Москвада Н. С. Тихонов раислигида юбилей комиссияси тузилди.

1939 йил, 14 феврал. Шоир Навоий юбилейини ўзбек халқи маданиятининг байрами сифатида ўтказиш лозимлиги ҳақида А. А. Фадеев ва Н. С. Тихоновга хат йўллади.

1940 йил, 29 феврал. Ҳамид Олимжон Москвага, миллий адабиётлар билан шуғулланувчи Пётр Скосиревга хат ёзиб, Лермонтов юбилейи қўмитасининг мажлисига бора олмаслигини хабар қилди ва 20 март куни очилажак Навоий юбилейи билан боғлиқ пленумга москвалик барча алоқадор ёзувчиларнинг етиб келишларини сўради.

Шу тарзда Ҳамид Олимжоннинг 1940 йилдаги ҳаёти Навоий билан чамбарчас боғланди. У ҳукумат юбилей қўмитасининг илмий котиби сифатида Навоий ҳаёти ва ижодий меросини ўрганишга бағишланган конференцияга раҳбарлик қилди. 1940 йил 15 октябрда бошланган бу илмий анжуманда маъруза қилиш билангина кифояланмай, ўзбек ва рус тилларида талайгина мақолалар эълон этди. Айни пайтда Навоийнинг асосий асарларини рус тилига сўзма-сўз таржима қилиш ишига бош-қош бўлди.

1940 йил, 3 декабр. Шоир Низомий ва Навоий юбилейларини ўтказувчи қўмита йиғилишида қатнашиб, катта нутқ сўзлади. Москвада бўлиб ўтган бу йиғилишда Ҳамид Олимжон Навоий юбилейи юзасидан амалга оширилаётган тадбирлар ҳақида мукаммал маълумот берди. У Навоий яратган асарлар миқдори 50 га яқин бўлишига қарамай, уларнинг аксари эндигина топилиб, ўрганила бошлагани, Навоийга бағишланган тўпламлар, луғатлар, пьесалар, киноссценарийлар, қисса ва романлар ёзилаётгани, шоир асарлари асосида театр спектакллари яратилаётгани ва бошқалар тўғрисида жўшиб сўзлади. Ўша кезларда Навоий юбилейи қўмитаси раисининг ўринбосари лавозимига кўтарилган шоир республикамизда олиб борилаётган ишлар ҳақида ҳисобот бериш билан бирга, айни пайтда «қўлини совуқ сувга урмаган» Москва ёзувчиларини кескин танқид қилди, уларни Навоий юбилейи масаласига жиддий равишда киришишга чақирди.

Бугун илк бор эълон этилаётган сурат 1940 йилнинг сўнгги кунларида олинган. Бу суратдаги 40-йил совуғидан дийдираб турган навқирон шоирга қараб, унинг 31 ёшида шунчалик катта ва масъулиятли юкни ўз елкасига олгани ва уни шараф билан бажарганига тасаннолар айтмай илож йўқ. Улуғ шоирга эҳтиром ҳисси билан йўғрилган Ҳамид Олимжон Навоийнинг 500 йиллик юбилейи муносиб нишонланиши учун нафақат ташкилотчилик истеъдоди, балки қалб қўрини ҳам тўла-тўкис бағишлаган эди.

Ҳамид Олимжон таваллудига 90 йил тўлган ушбу айёмда шоир ҳаётининг ана шу муборак саҳифасини ҳам варақлаш виждоний бурчимиздир.

Наим КАРИМОВ

«АЛПОМИШ» ДОСТОНИ — ЭКРАНДА

Янги фильмлар

Барча туркий халқлар учун бирдай қадрли ва эъзозли бўлган «Алпомиш» достонининг 1000 йиллиги юртимизда кенг нишонланди. Бу ўлмас ижод намунасининг қутлуғ тўйини кино усталаримиз ҳам муносиб кутиб олдилар. Ҳужжатли кино ижодкорлари икки қисмли филм яратиб, бадиий ва ҳужжатли кино воситалари ила ўзбекнинг ўзлик қўшиғини, ҳар бир янги насл юрагида янгидан туғилишини тараннум этдилар. Сценарий муаллифлари М.Қўшмоқов, Ш.Турдимов, режиссёр — оператор Элдор Мамедов маънавий бойлигимиз бўлган бу достоннинг бугунги кунимиз, давримиз учун аҳамияти борасида фикр юритадилар.

Достон воқеалари хаёл илғамас даражада қадимий. Ушбу мумтоз бадиий обидaнинг миллий муҳитимизда юзага келишида халқимиз илму ҳунар маданияти анъаналари, қадим давлатчилик тажрибалари экани яққолдир. «Алпомиш» ҳужжатли филмида айнан шу мавзу ифода этилган.

Айни чоқда мултипликация усталари ҳам «Алпомиш» деб номланган янги филм устида иш олиб боряптилар. Истеъдодли кинорежиссёр Нозим Тўлахўжаев Алпомиш ва унинг аждодлари номи билан боғлиқ ноёб ҳодисаларни мултипликация филмида ўзига хос услубда талқин этишга бел боғладилар.

Халқ оғзаки ижодига доимо қизиқиб, ўрганиб, ўз асарларида акс эттиришга интилиб келган кинорежиссёр Ҳабибулла Файзиев эса кенг қамровли «Алпомиш» бадиий филмини суратга олиш ишларини бошлаб юборди.

Филм сценарийсининг муаллифи таниқли шоир ва ёзувчи Усмон Азим. Бош қаҳрамон — Алпомиш ролини узоқ изланишлардан сўнг каратэ устаси Азамат Қаландаров, санъат олийгоҳи актёрлик бўлимининг талабаси Дилдора Тўраева эса Алпомишнинг севгилиси Барчиной ролини ижро этмоқда. Филмдаги асосий ролларга, шунингдек, Ҳошим Арслонов, Хайрулла Саъдиев, Нозим Тўлахўжаев, Яйра Абдуллаева, Саида Раметова, Афзал Рафиқов ва бошқалар таклиф этилган. Шунингдек, хонандалар Фарруҳ Зокиров ва Козим Қаюмов драматик талқиндаги образларни ижро этмоқдалар.

«Ўзбеккино» ДАК ҳамда «Ўзбекфилм» студияси маҳсулоти бўлган «Алпомиш» бадиий филми келгуси йили томошабинлар ҳукмига ҳавола этилади.

Феруза НОДИРОВА

Нормурод НАРЗУЛЛАЕВ

ОҚСАРОЙНИНГ ЧИРОҒИ...

Оқсаройнинг чироғи ўчмас,
Оппоқ руҳлар айламиш макон.
Меҳри дилда, нақшланмиш, кўчмас,
Халқим дейди иймонли Инсон!

Амир Темур бобомнинг руҳи
Ўпар бахтли пешонасини.
Яхшиларга ошён даргоҳи,
Ой соғинар остонасини.

Дастхатини осмонга эмас,
Нурдан ёзар момо тупроққа.
Эл, ер билан жонидир пайваст,
Зиё берар оташ, чироққа.

Буюк ипак йўллари аро,
Карвон топгай насибасини.
Иймон борки — мунаввар дунё,
Тангри берар мартабасини.

Виқор билан талпиниб кўкка,
Ҳилпирайди Давлат байроғи.
Мадҳиямиз ошно юракка,
Туғромиз, дер кўзлар қароғи.

Бош Қомусим — номусим-орим,
Ҳақ-ҳуқуқим Ватанда пойдор.
Ўзбеклигим — борлиқ, боримдир,
Қалбга кўчган ғурур, ифтихор!

Ватан ўйлар соғлом авлодин,
Йилу дилин унга бағишлар.
Унутмайди тарих, аждодин,
Ҳур келажак — баркамол ёшлар!

Кўҳна Шошим, Янги Тошкентим —
Қалби очиқ Шарқ дарвозаси.
Бахшидадир қўшиғим — байтим,
Ёяр тонгдан юрт овозасин.

Етти иқлим келар саломга,
Элчиларнинг узилмас кети.
Чиқди элим кенг бу оламга,
Тилдан тушмас Ўзбеклар юрти!

Таратади зиё Оқсарой,
Қалби қуёш Чароғбони бор!
Юлдузли кўк лолдир ҳайнаҳой,
Шуурига мафтункор диёр!

Бахт яратар ҳунарманд қўлим,
Гул ундирар меҳрдан тошда!
Ҳур меҳнатин шарафлар эдим,
Чин инсонни кўтарар бошга!

Нигоҳида Олам айланар,
Кун исинар қалбин чўғига.
Савоб қилиб элда сийланар,
Кўз тегмасин қорачўғига!

Янги аср бошлаб беражак,
Ўзбекномам зар варағини.
Халқим қалби уриб туражак.
Оллоҳ ёққан Бахт чироғини!

Оқсаройнинг чироғи ўчмас,
Оппоқ руҳлар айламиш макон.
Меҳри дилда, нақшланмиш, кўчмас,
Халқим дейди иймонли Инсон!

САОДАТ ҚОБУЛОВАНИНГ ЭЪТИРОФИ

Мусиқа санъатимиз аллақачон жаҳон миқёсида эътироф этилаётгани ҳаммамизга маълум. Тошкент давлат консерваторияси ва бошқа мусиқа даргоҳларининг битирувчилари ҳамда талабалари эришаётган ютуқларнинг ўзиёқ фикримизнинг исботидир. Айни шу маънода Тошкент консерваторияси талабаси Кирилл Барчаниновнинг шу йил Қозон шаҳрида ўтган М. Глинка номидаги XVIII халқаро вокалистлар танлови дипломанти бўлиши республикамиз мусиқа ҳаётида катта воқеадир.

Шубҳасиз, ёш хонанда бундай муваффақиятга ўз-ўзидан эришгани йўқ. Аввало, у ўз устида ниҳоятда кўп ишлайдиган, қобилиятли, меҳнатсевар талаба. Қолаверса, унинг устози, профессор, Халқ артисти Саодат Қобуловани нафақат республикамизда, балки бутун дунёда Ўзбекистон булбули сифатида яхши танийдилар. Саодат опа ўзининг шогирди ҳақида фахр билан: «Бу йигит ўзбек Шаляпини», — дейди. Мен унинг ижросида «Питер бўйлаб...» рус халқ қўшиғини тинглар эканман, устозининг баҳоси нақадар ҳақлигига амин бўлдим.

Муҳими шундаки, К. Барчаниновнинг овози жаҳон бўйича энг ноёб овозлардан саналиб, ниҳоятда кам учрайди. Бинобарин, биз ана шу овозни ҳам, унинг соҳибини ҳам авайлаб-асрашимиз керак.

К. Барчаниновнинг келажагига келсак, ҳозирдаёқ у аниқ йўналишга эга. Чунки бу ноёб истеъдод соҳиби ҳозирги кунда Навоий номидаги давлат академик Катта театрида солист сифатида фаолият кўрсатмоқда.

Гулсара БОБОЖОНОВА

ТЕАТРЛАР — БОЛАЖОНЛАРГА

Республикамиздаги деярли барча театр жамоалари болаларнинг қишки таътиллари кўнгилдагидек ўтиши учун ҳаракат қилмоқдалар. Жумладан, Йўлдош Охунбобоев номидаги Ёш томошабинлар театрида 25 декабрдан 11 январгача С. Сирожиддиновнинг «Ўрмон машмашаси» асари асосида «Қорбобо ва Қормомо» номли икки қисмдан иборат мусиқали спектакл қўйилади. Ўйлаймизки, Ё. Қутлиев, З. Йўлдошева, З. Асқаров, Д. Абдулазизова каби актёрлар билан учрашув ёш томошабинларда қизиқиш уйғотади.

Шунингдек, Муқимий номидаги мусиқий театрда эса И. Тўрақуловнинг «Оққушга тош отманг» асари асосидаги томоша болаларга тақдим этилади. Спектаклдаги асосий ролларни Д. Узоқов, М. Хўжамбердиев, М. Сотиболдиева, М. Мамадалиева, М. Юсупова каби актёрлар ижро этмоқдалар.

Хусния ПАРДАЕВА

«ДИЛ ЭРКИНЛИГИ»НИ ЎҚИБ...

Адибга мактуб

Ассалому алайкум, муҳтарам адибимиз Иброҳим Ғафуров!

*Китобингизни биз ҳам машрабона туйғу ва кечинмалар ила ўқимоқдамиз. «Ўқимоқдамиз» дейишимизнинг боиси **«Дил эркинлиги»**ни бир ўқиб ташлаб қўядиган китоб эмаслигини ифтихор билан, алоҳида урғу билан билдириб қўйишни китобхонлар олдидаги фарз ва қарзимиз деб билдик. Боиси, унга ёзилган сўзбоши ҳам биз кутгандан-да зиёда бўлибди. Адабиёт оламига аёнки, Сиз кўпроқ мумтоз адабиётдан тортиб, умуман, адабиёт дунёсидаги барча дурдоналарни синчковлик билан кузатиб борасиз, қанчадан-қанча шоир ва адиблар, шоира ва адибаларнинг асарларини, ижодий йўналишларини тошу-тарозуга солиб, ёш ижодкорларга эрса ижод деган муқаддас кошона остонасидан ҳатлаб ўтиш осон эмаслигини уқдирасиз.*

Дунёни назму навоси, ўлмас асарлари билан қойил қолдириб турган ғазал мулкининг султони Низомиддин мир Алишер Навоий, гоҳ шоҳ Машраб бўлиб сипо ва устувор қарашлари билан кўнгил шами-шабистонини ишғол қилган, жон-жонимизни яшаш нашидаси билан поклаб, девонаи Машрабга айланган шоир Машраб... Биз учлик — китобхон, адиб, лирик қаҳрамон билан китоб воқеаларининг бошидан охиригача гоҳ илоҳий ишқ ва изтироб ичинда ҳайқириб, гоҳ ер билан битта бўлиб, онатупроқ ифорини туйиб-туйиб туйгувчи, ёнгувчи, ўртангувчи ҳолат ва лаҳзаларни бошдан кечирдик.

*Иброҳим ака, рўй-рост айтишимиз мумкинки, бу истиқболимиз эпкини бахш этаётган шарофат ва хосиятлигдир, йўқса, Машрабнинг дил титроқларини бу қадар эмин-эркин кўз илғамас пардаларда созлаб тараннум этиш осон кўчмас эди, деб ўйлаймиз. Яратганга шукроналар бўлсинким, истиқлолимиз фақат Сиз каби адибларгагина эмас, балки кўпсонли китобхонлар дид ва талабларига ҳам, ҳатто асар қаҳрамонларини «илгариги бир хил қолип балосидан» чиқариб, уларнинг ҳаётига ҳам эркинлик бахш этди. Шунинг учун ҳам биз **«Дил эркинлиги»**ни яйраб мутолаа қилишга муяссар бўлдик. Сиздек кўплаб адибларимиз имкониятларини очиб бераётган мустақилликка беадад ихлос ва имон, фахр ва миннатдорлик тўла дилимизни изҳор этажакмиз. Ахир, бугун Чўлпон, Фитрат, Усмон Носир, Абдулла Қодирийлар эркинлиги, уларнинг ижодга, адабиётга, мухлисларга, Ватанга, халқимизга қайтишлари ҳам **«Дил эркинлиги»**да акс этиб турибди. Жаҳонгир Амир Темурдан илм ва маърифат офтоблари — Баҳоуддин Нақшбанд ва Аҳмад ал-Фарғонийларнинг ватанларига қайтганлари, юртимиздаги ноёб тарихий обидаларнинг тикланаётган ва янги-янги шарқона меъморий биноларнинг қад кўтаришлари — барча-барчасини мустақиллик шарофатидан деб биламиз. Машраб, ҳақ ва ҳақсизлик ўртасида гоҳ нолон, гоҳ наъра тортиб ўтдан — сувга, сувдан — ўтга ташланган. Машрабимизнинг ўзи ўз адабиётимизда не хил талқин ва тахминларга дуч келмади, ахир! Бугун ана шу мустақил юртимиз шоир ва адиблари, ўзбек адабиёти, ўзининг қадди-бастини аста тиклаб бораётганлиги қувончли ва ҳаяжонли.*

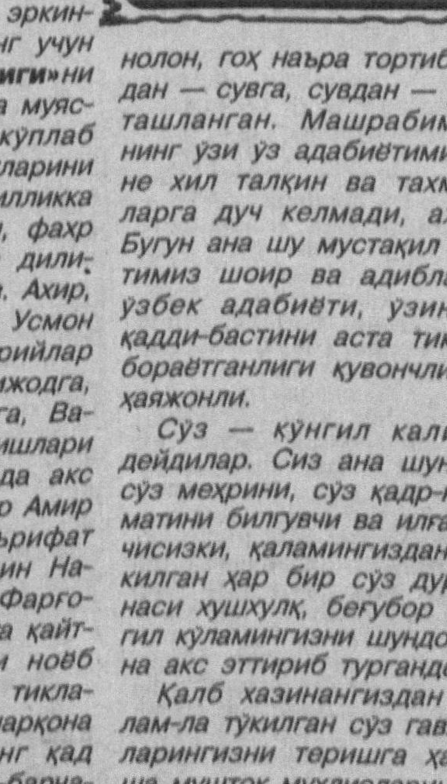

Сўз — кўнгил калити, дейдилар. Сиз ана шундай сўз меҳрини, сўз қадр-қимматини билгувчи ва илғагувчисизки, қаламингиздан тўкилган ҳар бир сўз дурдонаси хушхулқ, беғубор кўнгил кўламингизни шундоққина акс эттириб тургандек.

Қалб хазинангиздан қалам-ла тўкилган сўз гавҳарларингизни теришга ҳамиша муштоқ мухлисларингиз:

Малика МИРЗАЕВА,
Омонжон ҲОШИМОВ

«КАМПИР ТОПАЙМИ, ДАДАЖОН?»

Янги томоша

Нимасини айтасиз, ҳозирги кампирлар ҳам анойи эмас. Қариган чоғида ҳаловатини бузиб, чоллар билан овора бўлиб юришни исташмайди. Агар шундай бўлмаса, ҳайҳотдек ҳовлида якка-ёлғиз яшайдиган Жума бобо 15 йил мобайнида уйланиб олмасмиди? Лекин, яхшиямки, Жума бобонинг бахтига қишлоқдош жўраси Ҳамид бобо бор экан. Кўпчилик 15 йилдан бери уддасидан чиқолмай юрган ишни бир пасда эплади-қўйди... Қандай қилиб дейсизми?

Агар воқеанинг боришига жуда ҳам қизиқаётган бўлсангиз Абдулҳамид Мажидий номидаги Каттақўрғон драма театрида саҳналаштирилган «Кампир топайми, дадажон?» спектаклини бориб кўринг.

Асар сурхондарёлик ижодкор Холиқ Хурсандов қаламига мансуб бўлиб, уни режиссёр Зайниддин Омонов саҳнага олиб чиқди. Мусаввир Зокиржон Қобулов эса томошабоп суратлар ишлади.

Асосий ролларни Зарил Зоиров, Носир Сайфиев, Умрзоқ Тиллаев, Дилором Эгамова, Искандар Султонов, Мавжуда Аминова, Гулбаҳор Мамедова каби актёрлар ижро этмоқдалар.

Абдуазиз ҲОШИМОВ

Ҳаким НАЗИР,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси

ЁШ АВЛОД КЕЛАЖАГИНИ ЎЙЛАБ

Президентимиз яна бир хайрли ишни бошлаб бердилар. 2000-йил «Соғлом авлод йили» деб эълон қилинди. Жумлаи мўмин қатори камина ҳам беҳад қувониб [illegible]. Шу билан бирга бу улуғ воқеа тагида чуқур рамзий маъно ҳам туйдим. Янги давр, янги одамларни вояга етказади: ҳаётни тубдан ўзгартиришга ва буюк келажакни яратишга қодир бўлган қудратли инсонлар тарбияланади.

Ҳа, эскилик сарқитларидан бутқул холи, дунёқарашию тафаккури мусаффо, илғор фикр-ғояларни дадил қувватлаб чиқувчи замонавий кадрларни тақозо этяпти замонамиз.

Демакки, соғлом авлод учун курашни кенг маънода англаймиз: фарзандларимиз ҳам жисмоний, ҳам руҳий етук, инсоф-тавфиқли, маънавий-ахлоқий онги, онг-билим даражаси баланд бўлсин. Шундагина улар жамиятимиз тараққиётини юксалтира оладилар.

Албатта, ўз юртининг корига ярайдиган, мустақил фикрлаб, мустақил ҳаракат қиладиган баркамол, мард авлодни етиштириш ўз-ўзидан юзага келавермайди. Бу тарбия ва таълимнинг юқори даражага кўтарилишини талаб этади. Шундан ота-оналар, ўқитувчилар, мураббийларнинг зиммаларидаги вазифа нечоғли жиддийлиги аён бўлади.

Ҳамма нарса болаликдан бошланади, деб бежиз айтилмайди. Юртимиз олдидаги улкан мақсадларни рўёбга чиқариш камол топаётган авлоднинг шижоати, ғайрати, иймон-эътиқоди, фидокорлигию меҳнатсеварлиги билан [illegible]. Ёш наслни шунга тайёрлаш ишида ўқув юртлари, устозлар билан ота-оналар ўртасидаги яқин ҳамкорлик муҳим ўрин тутиши аниқ. Бу жиҳатдан академик лицейлар, коллежлар ва улардан билим олаётган истеъдодли болалар сони кўпайиб бораётгани қувонарлидир.

Биз барча ўғил-қизларимизда билим ва ҳунарларга иштиёқ туғдиришимиз, улуғ аждодларимиздан қолган бой меросга, Ватанга оташин муҳаббат уйғотсак, мустақиллик меваларини кўз қорачиғидек асрашга ўргатолсак, уларни маънавият равнақи сари фаол йўллаган бўламиз. [illegible]

Президентимиз ёш авлод тақдирига ғоятда сергаклик ва жонкуярлик билан қараётганлари бизга катта сабоқ. Юртбошимизнинг «Бутун Ўзбекистон болалари менинг болаларим. Мен уларни ҳеч кимга бермайман», деб [illegible]

Фарзандларимиз вақтини мазмунли ҳам фойдали ўтказишда китобхонликнинг роли беқиёсдир. [illegible] Улар китобни қўлга олганларида пешоналарига суртиб, сўнг катта муҳаббат билан уни варақлашар, саҳифаларида ёзилганларни илоҳий мўъжизадай қадрлашарди. Ҳозирда эса гоҳо китобга арзимас буюмдай қараб, уни сотиб олишга кўзи қиймаган беш-ўн сўмларини бекорчи нарсаларга сарф этувчиларни кўрганингда ачиниб кетасан. Уларга улуғ аждодларимизнинг китобга ҳамма нарсадан юксакроқ баҳо бериб, жаҳонда инсонга китобдан яхшироқ дўст йўқ, деб таърифлаганларини эслатгинг келади.

Янги йилни «Соғлом авлод йили» деб эълон этилиши айни муддао бўлди. Буни ўз тақдирини ёш авлод тақдири билан боғлаган барча одамлар, шу жумладан, ёзувчилар ҳам катта чақириқдай қабул этадилар.

Ёш китобхонларга шундай асарлар керакки, булар одамийлик, шахсий ибрат намуналарини кўрсатадиган, маънавий бисотни бойитадиган, ёшларда Ватанга, меҳнатга, ота-оналарга чексиз меҳр-муҳаббат уйғотадиган бўлсин.

Пировардида мен ёш авлод таълим-тарбияси устида тинмай қайғуриб, ҳар бир нутқларида бу масалага эл-юрт диққатини тортаётган Юртбошимиз Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг қуйидаги қимматли кўрсатмаларини эслатишни лозим топаман: «Биз мамлакатимизнинг истиқболи ёш авлодимиз қандай тарбия топишига, қандай маънавий фазилатлар эгаси бўлиб вояга етишига, фарзандларимизнинг ҳаётга нечоғли фаол муносабатда бўлишига, қандай олий мақсадларга хизмат қилишига боғлиқ эканини ҳамиша ёдда тутишимиз керак. Бизнинг бугунги меҳнатимизга қандай баҳо берилиши ҳам ана шунга боғлиқ».

Яқинда Юртбошимизнинг ёш авлод тарбияси йўлида қилаётган катта ғамхўрлиги, меҳр-шафқатларига яна бир бор гувоҳ бўлдик. Ислом Абдуғаниевич ўз китобларига теккан қалам ҳақларидан каттагина қисмини Самарқанддаги меҳрибонлик уйи тарбияланувчиларига ҳадя этдилар. Худди шундай мурувватни Тошкентдаги интернат тарбияланувчиларига ҳам кўрсатдилар. Бу Юртбошимизнинг соғлом авлодни камол топтириш йўлидаги оталарча ғамхўрлиги ва меҳрибонлигининг яққол ифодасидир.

Илоҳим, Юртбошимизнинг эзгу тилаклари рўёбга чиқаверсин — соғлом авлодга бағишланган йилимиз муваффақият ва қувончларга бой бўлсин!

ИСТИБДОДНИНГ АЧЧИҚ ХОТИРАЛАРИ

Истибдод... Кўз олдингга зил-замбил кишан, аёвсиз бўғов, аччиқ қамчи, суякни зирқиратадиган тепки, юракни тимдалайдиган ҳақоратлар келади. Мустабидлик... Ўзини мумтоз миллат вакилиман деганларнинг мазлум халққа беписандлик билан, юқоридан мағрурона қарашлари, гўё сенга тирик юришинг учун рухсат бериб, «марҳамати олий» бажо этгандек керилиб боқишлари кўз ўнгингдан ўтади. Кимки буни ўз бошидан ўтказган, истибдоднинг аччиқ «шароб»ини тотган бўлса, уни бир умр эсдан чиқармайди, эсдан чиқаролмайди ҳам! Ахир, ҳукмронлар мазлум халқнинг елкасига миниб, уни истаган кўйга солса, бундан ортиқ залолат борми?..

Сиз «Қайтиш йўқ»ни ўқиб, адиб Чўлпон бир оз маҳоват қилаётгандир, бунчалик эмасдир, дейишингиз ҳам мумкин. Йўқ, Чўлпон бор гапни ёзган, бор ҳақиқатни айтган. Бунга Оренбург шаҳрида турк-татар тилида чиққан «Вақт» газетаси ҳам гувоҳлик беради. Мана, у 1917 йил 6 январ сонида Туркистондаги мустабидликнинг жирканч ва ҳақоратли манзарасини шундай тасвирлаганди: «...қай чоқда извушчикга ўтуруб келатурғон сортни тўқтаталар-да, они тушуруб, ўзлари ўтуруб кеталар. Ёки бозордан айбирлар (нарсалар — Б.Д.) олғон маржа ёхуд рус шул айбирларни сорт боласиндан кўтартиб, қайтада хизмат ҳақи бир тийин ақча бермий юбора ва ёхуд юк ташувчи сортнинг орбасиндаги юкин ўрам (кўча — Б.Д.) ўртасинда бўшатдируб ўзларининг айбирларин шул орбаға солуб фатерға кўчалар. Мундайин ҳоллар кўб. Борисин-да ёзуб туруб бўлмий. Сортнинг ўзлари ҳақинда ёсолғон бу жабрлар тўврусунда маъмурларга шикоят этарга бўлдира олмийлар, қўрқалар, чунки улукка (катта, улуғ — Б.Д.) тўралар оларнинг сўзларин эътиборға олмийтурғон бўлғонлар, олар шундан қўрқиб қолғонлар».

Абдулҳамид Чўлпон кўз очиб атрофида ана шундай бедодликни кўрди, мана шундай разолатли воқелик ичида ақлини таниди. Шу боис ҳам мустабидликнинг инсон ғурурини синдирадиган манзараларини бир умр унутолмади, унутолмасди ҳам. Шу боис Чўлпон бир умр ҳар қандай истибдодга, ҳар қандай мутеликка чексиз нафрат билан қаради.

Октябр тўнтаришининг 2 йиллигига кимлардир бир газета чиқаришни режалаштиришади ва бу ишга шоир Чўлпонни ҳам жалб қилишга жазм этишади. Чўлпон ҳам рози бўлади. Чунки дилини кемириб ётган дардларини шу муносабат билан айтиб қолгиси келади. Унинг «Бу кундирки...» шеъри ҳамда «Қайтиш йўқ» хотираси шу тариқа 1919 йил 7 ноябрда махсус чиқарилган бир марталик «Бир кунлик камбағаллар газетаси»да чоп этилади.

Гарчи мазкур газета большевик мафкурачиларининг мўлжалида «Буюк октябр инқилоби»нинг аҳамиятини маҳаллий халқ орасида ташвиқ этиши лозим бўлса-да, улар кутганчалик чиқмайди. Чунки Чўлпоннинг мазкур шеъри ва хотирасида ҳам, ўша даврнинг кўзга кўринган арбоби Назир Тўрақуловнинг Михаил Александрович Романовга Юнусхўжа номидан битган ҳажвий мактубида ҳам на большевикларни мадҳ этиш, на «улуғ октябр»ни улуғлаш бор эди. Эҳтимол, шу сабабли мазкур газета кейинчалик бирон мақола ёки китобда эсланмаган.

Энди Чўлпоннинг шеъри ва хотирасига қайтайлик.

Бир қарашда «Бу кундирки...» шеърида Чўлпон «октябр инқилоби» туфайли ҳақсизлик, мустабидлик, адолатсизлик барҳам топди, дегандек бўлади. Аслида эса, шеърда истибдод туфайли халқимиз бошига тушган кулфатлар саналади. Гўё, шўролар даврида бу разолатлар қолмасмикан, деган ҳадик бордек. Гўё Чўлпоннинг «қизил»ларга ишончсизлик билан қараши маналаман деб тургандек. Ахир, «Қизил парда қопламишдир ҳақсизликнинг юзини...» сатрлари шоир қалбида туғилган шубҳа, ишончсизликнинг кўккисдан чиқиб кетиши эмасмикан?

Худди шу сингари «Қайтиш йўқ»да ҳам «улуғ байрам»ни мадҳ этиш ўрнига мустабидликнинг оғули манзараларини тасвирлайди.

Ўрни келганда қайд этиш керакки, Чўлпон ўз таржимаи ҳолини, хотираларини ёзишга кўпам эътибор беравермаган деб юрардик (очерксимон «Саёҳат парчалари» бундан мустасно). Аслида, адиб Чўлпон ҳам хотиралар ёзган экан. Излансак, унинг яна шундай асарларини топиш мумкин деб ўйлайман. Ҳар ҳолда, Чўлпон ижоди ўз даврининг бадиийлашган тарихи бўлган экан, дея хулосага келиш мумкин. Муҳими, унинг ҳар бир асари мустақилликни орзу этган инсоннинг дил изҳоридир.

Мазкур шеър ва хотира нашрга тайёрланар экан, уларда учрайдиган айрим сўз ва ибораларга изоҳ бериш талаб этилди. Жумладан, шеърдаги «куғмишдир» адабий тилдаги «қувмишдир» сўзининг шева кўриниши. Бу сўз «туғмишдир»га қофиядош бўлгани учун аслида қандай ёзилган бўлса, шундай қолдирилди. Шунингдек, «Қайтиш йўқ»даги «эдилар экан», «қўрчоқ» (қўғирчоқ), «теккиз» (текис), «похона» (поғона), «ижро қилмоқда давом» (ижро қилишда давом), «губдай» (гупдай), ҳўрмайиб-ҳўрмайиб (ҳўмрайиб-ҳўмрайиб), «2-3 истанса ўтди» (2-3 истансадан ўтилди) каби шевага хос сўз ва ибораларнинг айримлари ўзгартиб берилди, баъзилари ўз ҳолича қолдирилди. Мазкур сўз ва иборалар ўзгартирилганда, хотираларнинг аслиятига, бадиийлигига, муҳими, мазмунига халал етказмаслик назарда тутилди. «Сари» (сингари), «гўшаки» (кўшк), «тушинг, бошқа гап» (бир сўз тушиб қолган бўлса керак) каби сўз ва ибораларда имловий хатолар ўтиб кетган бўлса керак. Айрим сўзларнинг қўшимчаларидаги ортиқчалари ёки етмаганлари қавс ичида берилди. Матн тагида келтирилган «чоршлик дума»ни «тўртинчи дума» деб тушундик. «Уҳувват» — «биродарлик, қардошлик», «сафил»(тубан); русча «мало что ли»нинг аниқроқ таржимаси «олсангиз, олибсиз-да».

Бойбўта ДЎСТҚОРАЕВ,
филология фанлари номзоди

Жадидлар ва жадидчилик

ЧЎЛПОН

БУ КУНДИРКИ...

Бу кундирки, парчаланмиш асоратнинг занжири,
Бу кундирки, озодликнинг офтоби туғмишдир;
Бу кундирки, зулм кўрган кишиларнинг ҳар бири
Қабоҳатнинг душманини ўз ёнидан қувмишдир.

Бу кундирки, ўз нафсига бошқаларни қул қилғон,
Олтин-кумуш соясинда виждонларга йўл солғон,
Гўзал, баланд биноларда сафо сурган инсонлар,
Бошқаларнинг қонин ичкан сафил, разил виждонлар
Ўзларини тудан халқнинг қаторинда кўрдилар;
Мағрур, баланд бўйинларин тубан эгуб юрдилар...

Бу кундирки, биқиқ... хароб... қуёш кирмас... зах... совуқ,
Ойсиз тундай қоп-қоронғу... одам бўйи олачуқ,
Қабр каби тор, ҳавосиз хоналарнинг ичидан —
Озод бўлуб: — кундузи йўқ сафолатнинг кечиндан —
Фақир, мискин, бечоралар «кенг дунёга чиқмишлар»;
Ўзларини эзуб турғон «олтун тахтни» йиқмишлар...
Катта-кичик, бой ва фақир теккиз кўрмиш ўзини,
Қизил парда қопламишдир ҳақсизликнинг юзини...

Бу кундирки, саодатнинг офтоби чиқмишдир,
Бу кундирки, асоратнинг занжирлари узилмиш,
Бу кундирки, кучлиларнинг ҳокимлиги битмишдир,
Бу кундирки, эски дунё асосиндан бузилмиш...

ҚАЙТИШ ЙЎҚ

(Бошдан ўтканларимдан)

Феврал инқилоби ўтининг тутантируғлари ўчоққа келтирилуб қўйилғон бўлса-да, гўгирт ҳали чақилгани йўқ эди. Петроград меҳнаткаши ул вақтда — шул ўчоққа ўт тутантиришни ўз бўйнига олуб, ниятни маҳкамлаган бўлса-да, ҳали гўгиртни тоба олгани йўқ эди.

Ҳали Феврал инқилобина, чамамда, бир ойдан ортиқроқ вақт бор эди.

Туркистон ва туркистонлиларнинг бошига «бало» ёғмурлари», «қазо» селлари ёғдируб кеткан қора булутлар ҳали кўздан йўқолмаган, кўкмак сиёсат осмонининг ув... нари чеккасида ўзининг девга ўхшаган хунук чеҳраси билан кўрунуб турар эди...

Ул булутларнинг «ҳокими мутлақи» бўлғон Николайнинг бугун «қарияи шоҳона» (подшоҳ қишлоқчаси Сарскуе селу)нинг хаёлий тўқай (ўрмон)лари ичина эски ҳикояларда айтиладурғон сари саройларга ўхшатуб солинғон гўшакининг, боқча тарафдаги айвонида «муборий Распутин»нинг «муқаддас хаёли» билан хаёлланиб ўлтурғон, эртага «узун мўйлов бобой»[1] билан бирга Пскуф йўлида кетуб борғон шоҳона вагуннинг ойнаги олдида ўлтуруб, қўрқа-қўрқа ташарига қарагон вақтлари эди...

Ул ҳали бир ойдан кейин бўладурғон «(ҳ)ангома»ларни ўйламас, ҳамон, ҳамон... шу салтанат, шу кайф, шу сафо билан умр ўтказишлигига ишонар эди. «Трудовик» Керенский ҳам ҳали граммофун лаппагидай чарчамас оғзини очмаган, шамол вақтида бир тўқтамай айланадурғон пилдироқдай тилини ҳам галдиратишга бошламаган эди... Онасининг қорнида экан, «Чин рус иттифоқи» аъзолигина ёзилуб, ажал фариштасиндан монархистликка қоғоз олган «ҳурматлик» Пуришкевич-да ўзи мансуб бўлгон «Иттифоқи муқаддас ва муборак»нинг 1917-нчи йилда қиладурғон ҳаракат ва фаолиятинда йўллар изламак, лойиҳалар тузумак ила машғул эди. Караулоф-да жойидан туруб журъат билан бақирмаган, Чехаидзе билан Чеханкали[2] ҳам ҳали трибуна (курсии хитобат)да олинадиган вазият ҳақинда ҳеч нарса ўйламаганлар эди.

Букунги кунда меҳнаткаш инқилобининг мутташаккил душмани бўлган Зодзанкуда (М. В. Родзянко — Б. Д.) ул вақтда ҳали тез вақтда «Мувақкат қўмита»[3], раиси бўлуб бутун Руссияга бир неча кун ҳоким бўлишликни эмас, думада қўнғироқ чалавуруб қўли толишлигини ҳам ўйлагани йўқ эди... Ҳурматли ўртоқ Ленин ҳали Оврупода Маркс назариясининг асосларини онтар-тўнтар қилиш билан машғул; бир кун келуб унинг инқилоби йўлинда раҳбар бўлтургони Русия меҳнаткашининг кувватлик бўлгон инқилоб ҳиеддатининг яқиндай-ла мавж уруб, пишқируб кетишлигини балки хотирига ҳам келтиргани йўқ эди... Билмадим, биродар Трутский ўзининг оташли қалбини, ўртоқ Зиновйеф билан Исвердлуфлар ўзларининг маҳкам матонатларини қайда, қайси бурчакда сақлаб тургон эдилар экан?.. Инқилобнинг жуда чаплашиб кетишиндан қўрқуб Сибир ҳукуматининг қучоғина сиғинган қора «адмирал» Колчак тарафиндан — бир даҳо Русиянинг ички ишларини аралашмайдурғон қилинуб — Оврупога «узатилган» Овксентйеф, билмадим, қаерда эди? ..

Русиянинг бугунги «Маҳди»си бўлгон Колчак тўрам Қора денгиз бўйларинда ботирилгон турк уруш кемаси «Мажидия»нинг мазори устинда кўкрак керуб тенгиз зобитларина зафар хитоблари сўзламакда эди... Деникин тўрам улуғ Оврупо урушининг қулоч етмас майдонларинда, Юденич ҳам шул майдонларнинг бир чеккасинда Туркистондан келгон «сорт» рабучиларини бир маротаба кўздан ўтказуб, хандақ кавлатмак учун урушнинг олдинги сафларига юборган эди... Бизнинг «Каклик тўра»миз[4] эса, букунги «Оқ уй» (Белый дом)нинг ўртасиндаги қишлиқ боқчасинда ўлтуруб Жиззах «қаҳрамони» полковник Ивануфнинг Фарғонада қилгон фаолият ҳаракатларини 5-6 варақлик «ахборот» (донесение)лардан ўқуб билуб, унинг чинини (мартабасини) яна бир поғона оширишни сўраб «зоти шоҳона» (Николай)га мурожаат этмоқчи эди... Хайр, ул шу кунларда «мардикор исёни»га аралашканликлари учун ҳарбий маҳкама тарафидан ўлим жазосина ҳукм этилган бир неча «осий сортлар»нинг ҳам гуноҳини «марҳамат қилуб» озроқ кечуб, «ўлим жазоси» деган ҳукмни 20 йиллик Сибир билан алмашдирган эди... Унинг қулоқларидан ўзининг Тошканд шаҳар думасида, Андижонда маориф нозири (инспектур) Кузнетсуфга[5] қарши сортларни мақтаб сўзлаган нутқи ва ул нутқдан кейин урулган қа(р)сакларнинг овози ҳам йўқ бўлмаган, хаёл кўзи эса, ул нутқ муносабати ила «ўлка бошлиғи» (начальник края)ни жуда мақтаб ёзгон «Элонура Дексун»нинг[6] мақоласини ҳали ҳам ажойиб шодлик билан кўриб турмоқда эди... Полковник Ивануф ҳам Фарғонада ўз фаолиятини ижро қилмоқда давом эта эди...

Хулоса, ҳамма нарса ўша «эски, гўзал, роҳат» вақтларнинг қонунлари ила секин-секин айланмакда эди...

Ўша вақтда, ўша истибдод идорасининг энг шиддатлик вақтларида чаплиги билан шуҳрат чиқарган бир газета идорасида ҳайъати таҳририя аъзоси синфи ила мен ҳам хизмат этар эдим[7]. Шу газетани чиқаруб, бошқаруб тургон кишилар ва шулар орасинда мен ҳам ул вақтдаги ҳукуматнинг тескари назарини қилгон эдик. Газета идорасиндан чиқуб Николай кўчаси (ҳозирги Керенский) бўйлаб уйга қайтганимизда ёки матбаъага борганимизда магазинлар олдидаги искамейкаларга гулдай бўлушуб чизилишуб ўлту(р)гон эр ва хотунлар бизга қарашуб алланима деб бичирлашар, сўйлашарлар, бир-бирларига имо ва ишорат қилишурлар эди. Ул вақтнинг муҳофизлари бўлгон ўғри пулисалар бизга шубҳалик назар билан хўмрайиб-хўмрайиб қарарлар, қўяларидан келса, алланима қилгундай бир чеҳра кўрсатурлар эди...

Шул вақтда биз, бизнинг шериклар ул вақтда «чаплик» аталган фикрларимизни тарқатиш йўлинда давом этмакда эдик.

Бир кун идорада зарур иш бўлганлиги учун (мусулмонча газета чиқариш хусусинда) кечка қолдим. Мен идорадан чиқғон вақтда кечаси соат бир яримдан ўткан эди. Чиқдим: кўчада жон асари йўқ... Жим-жит... Шу дамда ширин уйқуда ётгон одамлар билан бирга гўё бутун коинот, бутун борлиқ ухлар эди... Айтрофимга яхшилаб қарадим, мендан бошқа жон асари йўқ эди. Ёлғиз йироқда, йироқда мусофирхона (нумера) олдинда ўзининг нурларини чачуб тургон электрик фонаринда бир хил қалтираш, титраш сезилар эди. Тун қоронғу... Кўчалар лой... Кўнгилсиз...

Сиёсий ҳаво ундан ҳам қоронғи, ундан ҳам кўнгилсиз; кўнгилсизлик билан илгари (ҳ)атладим. Қийин бўлди. Лойнинг, энг ёпишқоқ ерларидан юрушка тўғри келди. Шу ҳолда уйига қандай қилуб лойга ботмай бора оламан? Миямда бу савол бўлгони ҳолда ўзим ҳамон оёқларимни чапланиб босуб илгари (ҳ)атлар эдим. Бир кўча ўткандан кейин бурчакда бир фойтун кўрдим; фойтун эгаси (извушчик) арба ичинда ухлар, отлар ҳам бошларини пастга эгуб ухларлар эди... Яқин бордим. Бир оз қараб турдим, қаттиғ ухлаган экан, уйғонмади. Яна яқинроқ боруб: «Биродар!.. Турунг!..», дедим. Яна уйғонмади. Яна қаттиқроқ айтдим: «Ҳўй, биродар!» Секингина бошини кўтаруб: «Нима? « деди

- Мени олуб боруб қўйинг.
- Қаерга
- П. зовудига.

— Бир ярим сўм берасизда.

— Хўб...

Бир (ҳ)атлаб фойтун эгари (козла)га чиқди.

— Чу!.. кетдик!

Индамай отни ҳайдаб ул боради, баъзан-баъзан лой чачратиб лўкиллаб отлар борадилар, қоронғи ўйлар ўйлаб мен бораман... Бир оз борган эдик, рўбарўмиздан бир пулиса маъмури (пулисайский) чиқди:

— Тўқта, извушчик!..

— Одам бор! (Занят).

Фойтунчи юра берди....

— Тўқта, дейман!..

— Занят, афандим!..

— Тўқта, ярамас (негодяй), тўқта, дедим.

Тўқтадик. Маъмур афанди келди-да, менга қараб:

— Сиз ким?

— Бир одам.

— Қандай одам?

— Тўғри бир одам!

— Қандай одам? — деб аччиғланди маъмур.

— Аччиғингиз келмасин, афандим. Бир фуқаро...

— Ҳукумат одами эмас?

— Йўқ.

— Тушингиз фойтундан!

— На учун?

— Чиновник особих поручений...га керак.

— Менга ҳам керак!

— Тушинг, бошқа гап!...

Еталаб тушируб қўйди, ўзи фойтунга ўлтуруб кетди, мен қотуб қолдим...

Керенский вақти...

* * *

Ҳуррият, адолат, мусовот, уҳувват шиорлари...

Бир китобчамни босдурмоқ учун Хўқандга боришга деб пуездга чиқдим. Пуезд кетишига жуда яқин қолди. Зўрға билет олуб улгурдим, вагунга чиқдим. 3-нчи классда халқ яхши бош олган жўгаридай лиқ тўлгон, тикка туруб кетишга ҳам мумкин бўлмади... Пуезд қўзғолгонда югуруб 2-га ўтдим. Унда ҳам одам кўб. Локин унчамас. Йиқилуб, қисилуб бир хонага кирдим. 9 киши мусулмонлар бор эди. мени ҳам қабул этдилар: 10 бўлдик... Бошқа хоналарин овруполи «буржуйлар» 6-7, баъзиларида 5 киши ичдан бекитуб олганлар, ҳеч ким киргизилмайди. Бир хонада(н) бир тарафка семиз бир чиновник чўзилуб ётуб, ёнидаги кичкина бир «ойим»га ҳадеб Корнилуфни ёмонлаб, мусовот ва ҳурриятни мақтаб кетаяпти...

Бир вақтда — 2 киши келди, бириси офисар, бириси темирйўл чиновниги. Хоналарни қараб юруб-юруб бизнинг хонага келган офисар: — Муна мунда ерлилар ўтирадилар, — деди.

— Давай!

— Давай!

Бизнинг хонага келуб чиновник:

— Хонани бўшатингиз, гражданлар! (?)

— Хўш, нимага?

— Зобитлар ҳайъати (офитсерский состаф) учун банд.

— Йўқ, биз ҳам билет олган.

— Озмисиз билет олгансиз- (мало что ли!).

Офитсар ғазабланди:

— Чиқингиз, гражданлар! Ғалвани кераги йўқ...

— Бошқа хоналар-чи?

— Сиз бошқа хоналарга бўлинг, бу хона нўмерлик ва фақат (ўзини кўрсатуб) бизнинг учун банд!..

— Йўқ, сиз бизга жой топуб берингиз!

— Хуп, топуб берамиз! — дедилар. Чиқдик. 4 офисар келуб ерлашди. Эшикни ичдан бекитиб олдилар.

Маъмур боруб бизни ҳамма хонага жойлашдираман деб кўрди, овруполи қардошлар унамадилар.

Бўлди жанжал, бўлди жанжал...

2-3 истанса ўтди, Ундан кейин маъмур ҳам тушуб кетди, жой ҳам бўлмади... Биз каридурда тикка туруб кетдик...

Кўнглим шу нарсаларни ўйлаганда айтди:

— Эски замонга қайтиш йўқ!..

Абдулҳамид СУЛАЙМОН
Тошканд

---

1. Бу бобой — сарой шоҳона нозири фредриксдир.
2. Бу икки «господин»лар ҳақиқий инқилобий буржуазиянинг «қўрчоқ инқилобина» олишдирган фирқанинг бир аъзоларидандирлар», илгари дума аъзоси эдилар.
3. Феврал инқилобининг аввалги ҳафталарида давом этилган «чоршлик дума»нинг мувақкат комитети.
4. *Куропатикин — Туркистон генерал-губернатури.*
5. *Бу киши «сорт этнографиясини текширдим» деб «Туркистон» деб, Туркистон туркларини беҳуда ерга уруб бир лексия ўқугон, унга қарши Туркистон ерини оқлаб Куропаткин нутқ сўзлаган эди.*
6. *Машҳур бир сайёҳ хотун бўлуб, полак қизи эди, ўзи муҳаррира ва шоира эди, бир шаҳар китоби)(нг) ҳам бор бўлса керак.*
7. *Бу газета русча «Садои Туркистон» (Туркестан голост) эди. Бизнинг ичимизда букунги хорижия комиссари ўртоқ Турсунхўжаеф ҳам бор эди.*

АБДУЛҲАМИД

Нашрга тайёрловчи
Бойбўта ДЎСТҚОРАЕВ

ШАРҚШУНОСЛИК: ЮТУҚ ВА МУАММОЛАР

Яқинда Тошкент Давлат шарқшунослик институтида бўлиб ўтган тантана институт ташкил этилганлигининг 55 йиллигига бағишланди.

1944 йил жаҳон урушининг суронли йилларида хорижий мамлакатлар билан сиёсий, иқтисодий, маданий ва дипломатик муносабатларни ривожлантириш, шарқ ва ғарб тилларини, Шарқ мамлакатлари тарихи, иқтисоди ва маданиятини мукаммал биладиган шарқшунос кадрларга эҳтиёж кескин сезила бошланди. Ана шу мақсадда 1944 йил сентябр ойида Ўрта Осиё Давлат университети (ҳозирги Тошкент Давлат университети) қошида Шарқ факултети ташкил этилди. Уни ташкил қилишда факултет декани Абдураҳмон Ҳамроев ҳамда Ўрта Осиёда етишиб чиққан шарқ илмининг чуқур билимдонлари А. А. Семёнов, М. С. Андреев, Содиқ Мирзаев, Мажидхон Баҳодиров, Саидазизхон Ғаниев, шунингдек, уруш даврида собиқ марказлардан Тошкентга келган Е. Э. Бертельс, В. И. Беляев, И. П. Петрушевский, А. Н. Кононов каби шарқшунос олимлар фаол иш олиб бордилар. Бу йиллар шарқшунослик факултети тарихида ниҳоятда оғир давр бўлган.

Факултет ташкил топган дастлабки йилларда 4 кафедрада араб, форс, афғон, ҳинд, урду, турк тиллари, хорижий шарқ халқлари адабиёти ва тарихи ўқитиларди. Кейинчалик Ғарбий Европа тиллари кафедраси, хорижий Шарқ мамлакатлари адабиёти кафедраси очилди. Факултетда нафақат қўшни республикалардан, ҳатто, хорижий мамлакатлардан ҳам талабалар, тадқиқотчилар келиб, таълим олишарди. Талабаларга Ҳиндистон, Хитой, Эрон, Миср каби мамлакатлардан келган тил соҳиблари дарс беришарди.

Мустақилликка эришилган йилдаёқ, яъни 1991 йили Президентимиз Ислом Каримовнинг Тошкент Давлат шарқшунослик институти ташкил этиш ҳақидаги қарори эълон қилинди. Қарордан сўнг институтда шарқшунос кадрлар тайёрлаш борасида кескин ўзгаришлар амалга оширилди. Илгари факултетда 7 кафедра фаолият кўрсатиб келган бўлса, бугунги кунда кафедралар сони 28тага етди. Ҳозир фақат филология факултетининг ўзида 13та кафедра фаолият кўрсатиб, 21 тилдан сабоқ бериб келинмоқда.

Талабаларга қўлёзма асарларини атрофлича ўргатиш, келажакда қўлёзмалар устида илмий-тадқиқот ишлари олиб боришга қодир кадрлар тайёрлаш мақсадида манбашунослик ва матншунослик кафедраси ташкил этилди. Шунингдек, хорижий Шарқ мамлакатлари иқтисодини чуқур ўргатиш мақсадида халқаро иқтисодий муносабатлар, хорижий мамлакатлар ва Марказий Осиё мамлакатлари иқтисоди ҳамда Халқаро муносабатлар, Марказий Осиё халқлари тарихи, Исломшунослик, маркетинг ва менежмент, математика ва информатика, ижтимоий-сиёсий фанлар бўйича кафедралар вужудга келди.

1999 йили институт қошида магистратура очилди. Унга иқтидорли талабалар конкурс орқали қабул қилинади. Айни пайтда институтда юқори малакали 327 мураббий таълим-тарбия бермоқда. Улардан 38 нафари фан доктори ва профессор, 92 ўқитувчи фан номзоди ва доцент илмий даража ва унвонларига эгадирлар. Ҳозирги кунда аспирантурада 100дан ортиқ иқтидорли ёшлар 10 ихтисослик бўйича илмий изланишлар олиб бормоқдалар.

Институтда Япония, Жанубий Корея, Ҳиндистон, Хитой, Туркия, АҚШ ва Араб мамлакатларидан келган мутахассислар талабаларга дарс бермоқдалар. Бу ҳол ўқув жараёнини такомиллаштиришда ижобий самаралар бермоқда. 1998 йил сентябр ойида институт қошида шарқ тилларига ихтисослаштирилган академик лицей очилди. Ҳозирги кунда бундай лицейларнинг сони 3тага етди.

Институтда таълим ишлари билан бир қаторда шарқшунослик фанининг турли соҳалари бўйича илмий-тадқиқот ишлари ҳам олиб борилмоқда. Шу мақсадда институт қошида ташкил этилган 6та илмий гуруҳнинг фаолияти шунга қаратилган. ТДШИда бир неча йилдан бери «Шарқ машъали» ва «Маяк Востока» номида илмий-оммабоп журналлари, «Шарқшунослик» илмий тўплами мунтазам нашр этиб турилибди.

Президентимиз Фармони билан шарқшунос олимлардан 4 нафари Ўзбекистон Республикаси ФАнинг ҳақиқий аъзоси ва 4 нафари академиянинг мухбир аъзоси этиб сайландилар. Шунингдек, олимлардан 13 нафари Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган фан арбоби унвонига, 12 нафари Беруний ва Ҳамза номидаги Давлат мукофотига сазовор бўлганлар, олимлардан Убайдулла Каримов Бобур номли олтин медалга ва навоийшунос олим Абдуқодир Ҳайитметов 2марта Беруний номидаги Давлат мукофотига мушарраф бўлишган. Дунёнинг энг йирик, нуфузли мамлакатларидан АҚШ, Буюк Британия, Германия, Туркия, Япония, Ҳиндистон, Покистон, Хитой, Миср каби мамлакатлардаги Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда ва Мухтор элчилари ҳам шарқшунос кадрлардандир.

Ўзбекистон ўзининг қўлёзма асарлари миқдори ва уларнинг илмий қимматига кўра дунёдаги энг бой мамлакатлардан ҳисобланади. Фақат Абу Райҳон Беруний номидаги Ўзбекистон ФА Шарқшунослик институтининг ўзида 60 мингдан ортиқ қўлёзма асарлар ва 50 мингга яқин босма асарлар сақланиб келинмоқда, шарқшунос олимлар томонидан кўпгина аллома ва мутафаккирларнинг асарлари ўрганилиб, нашр этилмоқда. Лекин ҳозирги кунда қўлёзмалар устида ишловчи кадрларнинг етишмаслиги сабабли институт фондидаги қўлёзмаларнинг кўп қисми ҳанузгача ўз тадқиқотчисини кутаётир. Афсуски, қўлёзмаларни ўрганиш, уларни тадқиқ этишга бўлган қизиқиш сусайиб бормоқда. Бунинг устига ҳозирги кунда қўлёзмалар устида фаол иш олиб бораётган тадқиқотчиларнинг ёши ҳам анчага бориб қолган. Бироқ ёшлар орасида уларнинг ўрнини босадиган, ишини давом эттириш истагини билдирган мутахассислар кам учраяпти. Бунга сабаб, аввало, қўлёзма асарларни ўқиш ниҳоятда мураккаб бўлиб, бунинг учун катта сабр-тоқат ва тилни яхши билиш талаб қилинса, иккинчидан, ёшлар кўпроқ масаланинг моддий томонини ўйлаб, бу муҳим соҳага қизиқмай қўйдилар. Назаримда, шарқшунослик соҳасида айрим ислоҳотлар ўтказиш даври етиб келганга ўхшайди. Бунда асосий аҳамиятни тарихимизнинг калити бўлмиш қўлёзмаларни ўқиб, улар асосида турли тадқиқотлар олиб боришга, шарқ илмининг турли соҳаларини чуқур ва атрофлича ўрганишга ҳамда бу ишларни олиб борувчи мутахассис кадрлар тайёрлашга қаратиш керак.

Мустақиллик туфайли Республикамизда илм-фан ривожи учун катта имкониятлар яратиб берилди. Бу бой имкониятлардан фойдаланиб, шарқшунослик илмини дунё миқёсига кўтариш даври етиб келди. Бунинг учун Республикада шарт-шароитлар мавжуддир. Ўзбекистон жаҳонга машҳур бўлган қўлёзма асарлари ва забардаст шарқшунос олим ва мутахассислари билан жаҳон шарқшунослик фанининг марказига айланишига шубҳа йўқ. Бунинг учун марказ биринчи навбатда ўз низоми ва дастурини тузиб, улар асосида фаолият олиб бориши керак. Шарқшунослар ассоциациясини тузиш, хорижий шарқ мамлакатлари билан алоқани кенгайтириш, ойда бир маротаба ўзбек, рус ва инглиз тилларида нашр этиладиган шарқшунослар журналини чоп этиб, унда шарқшуносликка оид янгиликларни ёритиб бориш, йилда бир маротаба шарқшунослар анжуманини ўтказиш каби масалалар дастурдан ўрин олиши керак. Шу билан бирга институтда манбашунослик ва матншунослик фанлари бўйича кўплаб кадрлар тайёрлаб, уларни шарқ қўлёзмаларини ўрганишга жалб қилиш даркор.

Маълумки, жаҳоннинг турли шарқшунослик марказларида, музей ва кутубхоналарида асрлар давомида тўпланган Ўрта Осиё тарихи ва илм-маданиятига оид юзлаб ноёб қўлёзмалар сақланиб, улар авайлаб-асраб келинмоқда. Марказ дунё шарқшунослик марказлари билан яқин алоқа ўрнатган ҳолда, бу ноёб қўлёзмалардан нусхалар олиб, Ўзбекистон қўлёзмалар хазинасини бойитиб бориши зарурлигини даврнинг ўзи тақозо этмоқда. Шуни таъкидлаш керакки, Шарқшунослик институти фондида сақланиб келинаётган қўлёзмаларнинг аҳволи, уларнинг шарт-шароити кўп жиҳатдан қониқарли деб бўлмайди. Уларни сақлаш учун замонавий техник воситалар жорий этилмаган. Улар учун ажратилган жой етарли эмас. Айниқса, қўлёзмалар институти ёпилиб, унинг қўлёзмалар фонди институтга қўшилгач, бу ҳол янада сезилиб қолди.

Ҳозирги истиқлол даврида Шарқшунослик институти қўлёзмалар фонди учун янги бино қуриб, уни замонавий воситалар билан жиҳозлаш, хонани компютерлаштириш, барча қўлёзмаларни компютерга солиш, интернет орқали дунё шарқшунослари билан алоқа боғлаш даври етиб келди, деб ўйлайман.

Эндиликда ота-боболаримиз асрлар мобайнида гўзал хатлар, нафис миниатюралар билан бу ноёб асарларни кўчириб, уларни кўз қорачиғидай асраб, бизга етказиб келган эканлар, уларни авайлаб, бойитиб келгуси авлодларга етказиш биз шарқшуносларнинг муқаддас бурчимиздир.

Малик АБДУСАМАТОВ,
Тошкент давлат шарқшунослик институти кафедра мудири

Муҳтарама УЛУҒОВА

ГУЛЛАР ИЧРА БЎЙЧАН АТИРГУЛ

* * *

Кўзингизда жаҳлнинг
Сояси бўлса агар,
Шу нигоҳ билан аёл
Зотига боқмоқ — хато.
Ким меҳрин... кимлар қаҳрин —
Тикмоғи бир ўйиндир.
Аёлнинг жисму руҳи
Битта яхлит кўнгилдур.

* * *

Ниҳоят, кўнгилнинг ғамлар кўмилган
Жойида мўъжиза — бир ниҳол унди.
Шукрона ёшидан ҳаёт олиб у,
Қувонч нурларига юзини ювди.
Ғунчалар боғлади ортиқ куттирмай,
Гўё хотирларга тортгандек чизиқ.
Гуллади аёлнинг ўзидек гўзал,
Ифорли, қадди тик... ранглари синиқ...

* * *

Ранжитиб қўйдим-ку, Сизни, қадрдон,
Ҳақманми ё ноҳақ — фарқи йўқ, оғир.
Энди ҳеч бўлмаса, ёришса осмон,
Энди ҳеч бўлмаса, ёғсайди ёмғир.

КЎНГИЛ ОЙДАЙ ТЎЛГАНДА

Хаёл тиниқ, осуда,
Умид гуллар орзуда,
Тақдиринг ҳам расида
Кўнгил ойдай тўлганда.

Ғамга видо айтарсан,
Нурдан нурга қайтарсан,
Шеърдаги шоҳ байтдирсан —
Кўнгил ойдай тўлганда.

Дилга малҳам сўзларинг,
Оби кавсар ҳисларинг,
Кўзларинг — юлдузларинг —
Кўнгил ойдай тўлганда.

Мағрур, кўркам бошларинг,
Аввалги кўз ёшларинг —
Дур.
Собит бардошларинг,
Кўнгил ойдай тўлганда.

Ўхшайсан шу вақтда
Мангу гуллар дарахтга,
Гўё эгизсан бахтга,
Кўнгил ойдай тўлганда.

Ўзингдан олис кетма,
Кетсанг-да ёлғиз кетма,
Шукр эт, Ҳақни унутма,
Кўнгил ойдай тўлганда.

* * *

Эҳтимол, қайтарман: кўзларингизга
Ўрнашиб қолган шу қиёфам:
Ўша юз, рангу рўй, бўю баст,
Ўхшатиб бўлмайди бировга.
... Тилингиз қотади саволдан,
Ўзимни топмайсиз ўзимдан...
Юракда нимадир қулайди,
Аввалги «мен» бўлмас кўзимда.

* * *

Тиконгулнинг тиконларига
Тақиб қўйсам митти чечаклар,
Чулдираган тиллари билан
Сўзлаб кетди бийрон эртаклар.
Жовдираган гулга термулиб
Гўдак каби қувондим ўзим.
Билмам, надир гуноҳим маним,
Қалбингизга ботди гул сўзим...

* * *

Эй, жонсарак сўзлаётган қуш,
Очундан нур излаётган қуш,
Кўксингдаги гулми ё хорми,
Кўнглингга бир яқининг борми?

Яйловдаги оқ ёлли саман,
Кўзларингда орзуми, армон?
Қирлар сенга кенгми ё торми?
Кўнглингга бир яқининг борми?

Гуллар ичра бўйчан атиргул,
Шохларингда тунарми булбул?
Бағрингдаги дардми, иформи?
Кўнглингга бир яқининг борми?

Ортга қайтмас, эй умри азиз,
Бахтидан маст, эй умри азиз,
Йўл сўнггида биҳиштми, ғорми...
Кўнглингга бир яқининг борми?

Олмон тили ва адабиётининг асосчиси, қомусий билим ҳамда ижод соҳиби Йоҳанн Волфганг Гёте таваллуд топганига бу йил 250 йил тўлди. 1999— йили Германияда Гёте йили деб эълон қилинган. Шуниси қувонарлики, Гёте ижодига тегишли яна бир муҳим сана ҳам нишонланди: ёзувчининг «Ёш Вертернинг изтироблари» романи яратилганига ва биринчи бор нашр этилганига бу йил 225 йил тўлди. Ҳа, ўзининг навқирон йигитлик пайтида, 25 ёшида Гёте ана шу ажойиб асарини битган эди.

ГЁТЕ СЕВГАН ҚИЗ

бир олийжаноб йигитга унаштирилган эди...

Машҳурлар муҳаббати

Гётенинг «Ёш Вертернинг изтироблари» романи жаҳон адабиёти тарихида бошқа бирон-бир асарга насиб этмаган шон-шуҳрат билан йўғрилди. 1774—йил тарихда шу асарнинг яратилиш йили сифатида машҳурдир.

XIX— асрнинг 30-йилларига қадар Гётенинг «Вертер»дан бошқа асарлари ўрисчага таржима қилинмаган эди. Ёлғиз шу роман орқалигина Гёте Русияда беҳад машҳур эди. Бу китобча, айниқса, ҳис-туйғуларга бой ёшларни шу даражада ром этдики, Вертер ва Лоттага тақлид қилиб, ёш йигитларга «оддий ҳаворанг фрак, сариқ нимча ва шим», қизлар эса, «кўкрагига ва енг учларига пуштиранг бант қадалган одмигина оқ қўйлак» қиядиган бўлишди. Гётега олис Хитойдан «Вертер» сюжети билан боғлиқ сурат ишланган чинни идиш ҳам юборишди. «Вертер»ни мутолаа қилган ҳар бир йигит шундай севишни, ҳар бир қиз шундай севилишни орзу қилди. Ёшларнинг бутун бир авлоди ўз қалб қомусини Вертерда кўрди.

Хўш, бу асарни бутун жаҳонга машҳур қилган сир нимада, бекиёс шуҳрат қозонган бу китобча қандай сабабларга кўра дунёга келди?

XVIII— асрнинг 70-йилларида Германияда «Бўрон ва ҳужум» деб номланган адабий оқим вужудга келди. Бу оқим иштирокчилари адабиётда янги шакл ва янги мазмун яратиш тарафдорлари бўлиб майдонга чиқишди. Улар адабиётда бир томондан кўтаринкиликни, инсон кечинмаларини образли, сержило тилда таранну м этиш, курашчан қаҳрамон тимсолини яратиш ғояларини илгари суришган бўлишса, иккинчи томондан, улар идеалидаги қаҳрамон хаёлпараст, олам дардини қалбига жамлаган, абадий озодликни қўмсовчи, чексизликка интилувчи қаҳрамон бўлиши керак эди.

«Вертер» романида ёш Гёте ўша даврдаги ҳар тарафлама илғор фикрли, зукко ва сезгир қалбли йигитнинг гўзал ички кечинмалари, эҳтиросларини ўзида жамлаган қаҳрамон образини яратиш билан «ҳужумчилар» ҳаракати учун характерли бўлган қирраларни очиб берди: гоҳ жунбушга келувчи, гоҳ ўта руҳий тушкунликка, йиғлоқиликка юз тутувчи туйғулар, эҳтирослар эркинлиги, табиат қўйнига интилиш, ҳамма нарсани табиат билан боғлиқ ҳолда кўриш, ҳаётдаги бирхилликка қарши кураш кишиларни чегараловчи, табақаларга ажратувчи ҳар қандай қонун-қоидаларни инкор этиш, санъатни ҳамда маънавий эркинликни тарғиб қилиш каби муаммолар «Вертер»нинг асосий мағзини ташкил этади.

«Вертер»нинг дунёга келишига туртки бўлган иккинчи, кўпроқ субъектив сабаб, Гётенинг Шарлотта Буффга бўлган жавобсиз севгисидир. Гёте 1772— йилнинг майидан сентябригача отасининг хоҳиши билан Ветслар шаҳарчасидаги умумимперия судида адвокатлик амалиётини ўтайди. Бу диққинафас давлат маҳкамасида ишлаш шоирни мутлақо қизиқтирмас, умуман, бу соҳа унинг юрагини сиқарди, халос. Умумимперия судидаги зерикарли машғулотдан кўра, уни кўпроқ Ветсларнинг кўркам, хушманзара табиати ўз бағрига тортарди.

Бир куни ёшлар шаҳар чеккасида базм ташкил этишади ва Гёте шу базм муносабати билан Шарлотта исмли қиз билан танишади. Улар бирга рақс тушишади, суҳбатлашишади, шу аснода Гёте бу зукко, назокатли қиз билан ўзи ўртасида аллақандай фикрий, руҳий муштаракликни ҳис этади. У қизни юракдан севиб қолади. Бироқ Лоттанинг бир «олийжаноб йигитга» унаштириб қўйилганидан ўша базм пайтидаёқ хабар топади. Бу йигит шоир хизмат қиладиган суд қарамоғидаги элчихона котиби Йоҳанн Кестнер эди. Гёте эртасигаёқ Лотталикига яна боради. Лоттанинг онаси вафот этган, у отасига ҳамда ўн битта ука-сингилларига она ўрнида ғамхўрлик қилар, шунинг учунми, ўзи ёш бўлсада, ҳийла жиддий эди. У қизнинг отаси, укалари, қайлиғи билан яқиндан танишиб, дўст бўлиб қолади. Улар машҳур шоирни беҳад қадрлашар, кўкларга кўтаришарди. Кестнер билан Гёте характер-хусусиятлари тамоман бирбирининг акси бўлиб, Кестнер жиддий, кўринишдан ёқимли йигит эди. У ҳам Лоттани жуда севар, бироқ бу севгида ҳеч қанақа ўлдим-куйдим йўқ, буни кўпроқ сокин, келажакда бирга оила қуришга қаратилган, аниқ мақсадга йўналтирилган мойиллик деса бўларди. Гёте эса, очиққўнгил, қувноқ, шоирона кайфиятли йигит эди.

Хуллас, Гёте ёзни Лотта ёнида ўтказади. Бироқ у Шарлоттага бўлган муҳаббатидан пировардида дўстликдан бошқа ҳеч нарса кутиб бўлмаслигига ақли етади. Гёте ўз ҳисларини жиловлаши лозимлигини тушуниб етади ва уларнинг бирортаси билан хайрлашмасдан, бир энлик хатча ташлайди-да, 10— сентябрда Ветсларни тарк этади. Гётенинг 1772—74-йиллардаги ёзишмаларининг асосий қисмини Кестнерлар оиласи ўртасидаги хатлар ташкил қилади ҳамда бу хатлар «Вертер» романи юзага келган ўша йиллардаги муаллифнинг шахсий ҳолати ва ижтимоий шарт-шароитларни тўғри баҳолаш имконини беради. Бу қизиқ, сермазмун хатлар Кестнерлар томонидан авайлаб сақлаб келинган ва 1854— йилда уларнинг ўғли Август Кестнер томонидан илк бор нашр эттирилган. Ана шу хатларнинг аксарияти роман сюжетига асос қилиб олинган.

Кестнер ва Лоттанинг Гётега юборган совға-саломлари, Гётенинг туғилган куни санаси (28— август), Лоттанинг исми — ҳамма-ҳаммаси ҳаётда қандай бўлса, шундайлигича романда акс эттирилган. Фақат асарнинг хотимасигина бошқа бир воқеа асосига қурилган: 1772— йилнинг 30—октябрида Ветсларда, шоир яхши танийдиган Вилҳелм Иерузалим исмли йигит эри бор аёлни севиб қолиб, маъшуқасига етишолмагани, ҳамда ижтимоий камситишлар туфайли ўз-ўзини отганлиги ҳақида хат олади. Кестнер бу мактубда воқеалар баёнини ипидан-игнасигача баён қилган, ҳатто Иерузалимнинг Кестнерга тўппончасини сўраб ёзган хатчасини ҳам қўшиб жўнатган эди: «Келгуси саёҳатим учун тўппончангизни бериб туришингизни ўтиниб сўрайман! Ие».

Романнинг «Ўқувчига ноширдан» қисмидаги аксарият тасвирлар: Вертернинг ўз-ўзини ўлдиришга тайёрланиши, ўзини қай тахлит отгани, уни дафн этиш маросимлари, ўз жонига ўзи қасд қилганлиги учун тобут кетидан руҳонийларнинг бормаганлиги Кестнернинг ана шу хати асосида битилган. Вертернинг Албертга унинг тўппончасини сўраб ёзган хатчаси ҳам худди Иерузалим хатчасига ўхшайди: «Саёҳатга чиқиш учун тўппончангизни бериб турсангиз. Сизга соғлиқ тилайман».

Романдаги сўнгги жумлалар ҳам Кестнер мактубидаги Иерузалимни дафн этиш маросими тасвирига деярли ўхшайди.

Кейинчалик Гёте ўзининг «Шеърият ва ҳақиқат» китобида кўрсатиб ўтганидек, худди ўша, Иерузалимнинг ўлими ҳақидаги мактубни олган сониялардан бошлабоқ, «Вертер» романи миясида пишиб етилган, унинг асосий қисмлари, ҳар тарафдан ёпирилиб келиб, бир бутунликни ташкил эта бошлаган. Шунга қарамай, роман ёзилгунича орадан тағин бир ярим йил ўтган. Бу орада Гёте Франкфуртда Максимилиан Ларош исмли кўзлари қоп-қора, беҳад гўзал қиз билан танишади. У 1774— йилнинг январида франкфуртлик баққол Петер Брентанога узатилганди. Гўзал қиз ёғ ва пишлоқ ҳиди анқиб турган бу бадавлат хонадонда ўзини бахтсиз ҳис этар, шу боисдан Гётенинг бу ерга ташрифлари уни хийла овутарди. Гёте худди Лоттанинг укалари билан ўйнаганидек, Максининг бешта ўгай болалари билан ҳам хилма-хил ўйинлар ўйлаб топар, Максимилиан билан мусиқа чалишар, соатлаб суҳбатлашишарди. Сўзсиз бу нарсалар баққол Брентанога ёқмайди. Бир куни у қаттиқ жанжал кўтаради ва шу билан дўстлик ҳам елга учади. «Вертер»нинг ёзилишига шу воқеа ҳам туртки берган. Томас Маннннинг ёзишича, «Вертер»даги Лотта кўзларининг қоралиги, Брентано хонимдан олинган, Шарлотта Буффнинг кўзлари аслида кўк бўлган.

Орадан кўп йиллар ўтиб, ўз ўтган умрига қайта назар ташларкан, Гёте «Вертер»нинг ёзилиши, умуман, ушбу асарни ҳаётдаги чигалликларни енгиб ўтиш, улардан қутулишга интилиш натижаси, деб айтган эди. «Бошқаларидан ҳам кўра, ушбу асарим менга жунбушга келган ҳалокат чангалидан қутулиб чиқиш имконини берди... Ўзимни баайни юрагидаги дардларни кимгадир тўкиб солган одамдек енгил, хурсанд, янгича яшашга жазм қилгандек сездим».

Мана, икки ярим асрдирки, улуғ санъаткор Йоҳанн Валфганг Гёте ўз илми ва сўзининг қудрати билан жаҳон халқларини ҳайратга солиб, уларнинг қалбига ёруғлик, ҳақиқат нурларини олиб кираётган экан, унинг «Ёш Вертернинг изтироблари» романи ҳам 225 йилдан бери инсонларни ҳаётга теран назар билан қарашга, яхши ва ёмоннинг фарқига боришга, яхши одамларнинг, эзгуликнинг қадрига етишга ўргатиб келмоқда. Зеро, Гётедек улуғ сиймоларнинг ишлари ва сўзлари абадий барҳаёт ва улар ҳамиша бизни ҳаёт сўқмоқларида ҳақиқат ва эзгулик сари етаклайверади.

Янглиш ЭГАМОВА,
филология фанлари номзоди

ДЎРМОНДА ҲИНД ШОИРАСИ МУШОИРАСИ

Таҳририятдан:
Яқинда Нигор Азим ўз турмуш ўртоғи, таниқли адабиётшунос ҳамда мусаввир Сиддиқий жаноблари билан бир неча кун мамлакатимизда меҳмон бўлиб турди. Ўзбек ҳамкасблари билан учрашди. Ёзувчиларнинг Дўрмондаги ижод боғида Ёзувчилар уюшмаси раиси Абдулла Орипов бошқарган мушоира бўлиб ўтди.
Қуйида Нигор Азимнинг шу мушоирада янграган шеърларидан намуналар берилмоқда.

Ҳозирги замон ҳинд адабиётида салмоқли мавқеъга эга бўлган урду тилида ижод қилувчи аёллар орасида олима, мусаввир, ҳикоянавис ҳамда нозик дидли шоира доктор Нигор Азимнинг серқирра ижоди ўзига хослиги билан ажралиб туради. Таниқли шоир Сарват Миратҳий хонадонида таваллуд топган Нигор хонимга санъат ва адабиётга ошнолик отамеросдир.

Бундан роппа-роса 27 йил муқаддам чоп этилган «Ишонч кўзёшлари» номли биринчи ҳикояси биланоқ адиба ярқ этиб кўзга ташланди, адабиёт мухлислари диққатини ўзига тортди. Ҳикояга турли тоифадаги мунаққидлар томонидан бир неча тақризлар ёзилиб, эълон қилинди. Илк асари биланоқ бу даражада эътиборга тушиш, баҳсларга сабаб бўлиш ҳар қандай ёш ижодкорга ҳам насиб бўлавермайди. Ўшандан бери Нигор Азимнинг бир неча насрий ва шеърий китоблари чоп этилди. Унинг ихлосмандлари ортиб борди.

— Нигор Азимнинг маҳорати шундаки, у инсоннинг ҳар ким ҳам илғаб етавермайдиган, сурат ва сийрат қирраларини усталик билан тасвирлаб, ўқувчига етказа олади, китобхонни кечаётган воқеаларнинг узвий қатнашчисига айлантириб қўяди, — деб ёзган эди адибнинг навбатдаги «Акс» номли китоби «Сўзбоши»сида ҳиндистонлик таниқли адабиётшунос олим, доктор Қамар Раис.

Нигор Азим кўпқиррали иқтидор соҳибаси дедик. У тасвирий санъат ҳамда адабиёт бўйича магистрлик учун илмий тадқиқот ишлари олиб борди, докторлик даражасини олди.

Ҳозир Нигор хоним Ҳиндистоннинг йирик университетларидан бирида мураббийлик қилмоқда, шу билан бирга фаол ижод билан банд.

Дадахон НУРИЙ

* * *

Телба дил розин изҳор этмоқ учун имкон бордур,
Лабларим сўз айтмагай, лек ҳали тил-забон бордур.
Бедор ўтган тунлардин ҳали-ҳануз ёдгор бўлиб,
Кўчамда ғарибона бир шикаста хонадон бордур.
Сўраманг мендин зинҳор, афсонанг номи недир деб,
Бунинг ибтидоси шудир — ишқ деган достон бордур.
Довул-тўфон қутурса-ю ғарқ қилмоққа этса жазм,
Ул жиҳоз омонлигин сақлагувчи уммон бордур.
Минг бора ўзгаргандир шул фалакнинг чархпалаги,
Лек бошимизда ҳануз ўшал кўҳна осмон бордур.
Бир кулбага ўт кетибди, шунга шунча оҳ-воҳми,
Биз учун поёни йўқ, гуллаган бир жаҳон бордур.
Нигор ўзи танҳо қолди ёлғизликнинг кўчасида,
Сабр-тоқат бисёр яна, ҳувиллаган макон бордур.

* * *

Ўтиб кетган замона ажиб туюлар энди,
Эртакнамо афсона бўлиб туюлар энди.
Ўзинг билан олакет, хотираларинг, токи
Нам кўзларга гирёна бўлиб туюлар энди.
На ҳа дерсан, на йўқ дерсан, на биртта ишоранг бор,
Бу сукунат бегона бўлиб туюлар энди.
Ўртамиздаги масофа бор бўлсин сенга мудом,
Хароб бир сувратхона ажиб туюлар энди.
Эдим ошно бир пайтлар бу дунё асрори-ла,
Сенсиз ўша замона ажиб туюлар энди.
Юракдаги ишқ ўтин ўчиргандинг, сен Нигор,
Дилда дардли паймона бўлиб туюлар энди.

Ансориддин ИБРОҲИМ таржимаси.

Юсуф ХУДОЙҚУЛ

БАХТИМГА ОМОН БЎЛ, ЎЗБЕКИСТОНИМ!

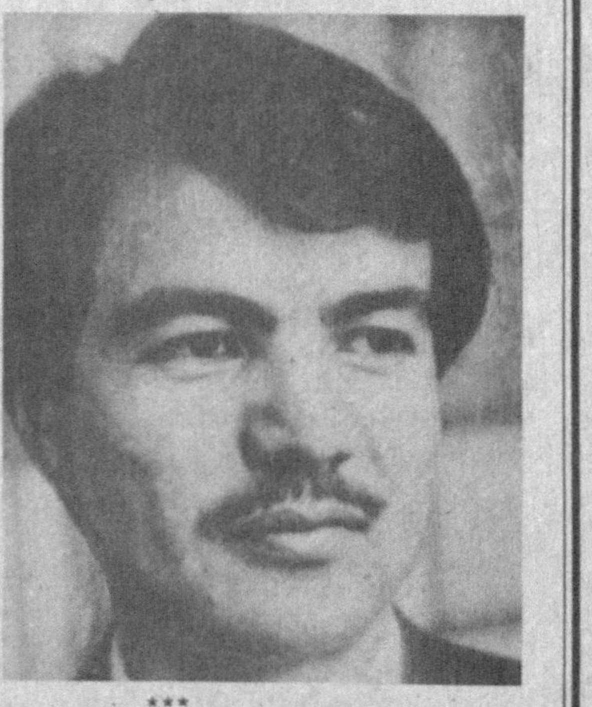

* * *

Бургутқоя бургутларнинг манзили,
Бургутлари учиб юрар самода.
Улкан ғорда уч юз лашкар саф тортар,
Бургутқоя барчасига онада.
Адолатдан куч топганлар макони,
Жангга қарар руҳига қувват олиб.
Вужудига ватан эрки сингиган,
Сор бургутлар учади наъра солиб.
Қадим Ҳисор кўз ёшлари — ирмоқлар,
Йўқ, йўқ асли кўз ёш эмас, солланган
Бу Қизил, бу Турна дарё, асли ҳам
Икки аждар икки ўрам боғланган.
Яккабоғни кучиб ётган кокили.
Бургутқоя ўйчан, мағрур қур тўкар —
Бургутлари қай манзилда учмасин,
Келиб яна қоя бағрига чўкар.
Қадим макон, қадим маъво, қадим ер,
Бургутқоя чўмилади зиёга.
Ватан эрки, миллат эрки чўғланиб,
Қўшиқ бўлиб таралади дунёга!

ЧАРХПАЛАК

Мозийга қарайман, ўтганлар чандон
Дунё залворини опичлаган халқ.
Гоҳ мағрур, гоҳида эгилган қадди,
Гоҳ асал, гоҳида ичар суви талх.
Бир сиқим жонига олтиндан қафас —
Жилоси кўзларни қамаштиргувчи —
Ясайди, во дариғ, ўзига ахир
Димиққан ҳавони раво кўргувчи.
Чархи қуюн ҳамон айланар машъум,
Дам йўқдир осуда олгулик нафас.
Босилмаган изда ажиб ҳикмат бор,
Босилган излардан ўқилгувчи дарс!
Хаёлим тортади сирли манзиллар:
Заминнинг бағрида унган мавжудот
Такомил топаркан, топгай залолат,
Сувлаган жойига қайтади албат!
Тупроқнинг сирини англамадим ҳеч,
Нега ўз озуғин туради чорлаб?
Тан ором олармы, ёки руҳ қувват,
Заминнинг кўксига босарkансан лаб?!
Ҳисорнинг бағрида кўклаган лола,
Келтирса-да уни азим шаҳарга,
Хас бўлиб, кул бўлиб шамол қўйнида
Қайтиб боражакмиш яна ҳисорга.
Чархпалак айланар, гувлайди ҳаёт,
Исмингга лойиқлик насиб этса бас!
Босилмаган изга разм солгину
Оёғинг қўлтиққа тиргак қил абас!

БОБОМНИНГ ҲИКОЯСИ

Бир замон ўтган-да, ёзиғи хаёл,
Ер юзин ватан деб яшаган улар,
Дунёни ўткинчи кулба аташиб,
Мовий осмонларга ярашган улар.
Ҳар ким билганича айлади талқин,
Маймун ҳам аждоддан жой олгани бор.
Товуқнинг тухуми савол нуқтаси,
Улкан каллалар ҳам мулзам бўлганлар.
Бир томирдан униб чиққан шажара
Аймоққа айрилди, туғилди уруғ.
Осмон ўзгармади, замин ҳам зарра,
Тунимиз қоронғу, кунимиз ёруғ.
Бир иқлим бағрида унган қавмлар
Миллат аталдилар, бошпана ватан.
Иқлим тўсиғидан ошган — мусофир,
Ватанда осойиш тополди инсон.
Бир азим дарахтнинг икки бутоғи
Ҳавони қизғанар бири биридан.
Яхшиям умрига ҳаёт бергувчи
Озиғин яратган битта томирдан.
Заминга назар сол бепоён, чексиз,
Қисмат ёзиғи бу, лавҳдаги тақдир,
Бир парча ерини яшайди энди,
Одамлардан асраб одамлар ахир.
Шукр дей менинг ҳам бордир бошпанам,
Мисоли томиримда оқаётган қон.
Суринсам суянчим, руҳим қуввати,
Бахтимга омон бўл, сен Ўзбекистон!

ҚЎШИҚ

Кўнглим сиғди кўнглингизга,
Кўзим сиғди кўзингизга.
Сиғмади-ку, сиғмади ёр,
Сўзим сизнинг сўзингизга.

Кўзларингиз ёнар бунча,
Кўнглингиз-чи жуда гапдон.
Битмади-ку, битмади ёр,
Кўнглигиздек бизга забон.

Кўкда тўлин ой мисоли
Ишқ кезади яланғоч.
Ёпинчиғи зулмат тўни,
Емак мўлу ўзи оч.

Термуламан, термуласиз,
Қовушади кўнгиллар.
Ажрашамиз, сўз демаймиз,
Танҳо ўтади диллар.

Сўзим мендан ошиб ўтмас,
Қолиб кетар юракда.
Кўзларингиз ўт сочади,
Сўзларингиз бўлак—да.

Анвар ОБИДЖОН

ОЛТИАРИҚ ҲАНГОМАЛАРИ

Аширвой фақат устаси фаранг газпайвандчилиги билан эмас, лўлилар ичида биринчи бўлиб заводга ишга кирган Мадиёрнинг устози сифатида ҳам машҳурдир. Ўша Аширвойнинг тихир дўсти ҳақидаги ҳикоялардан бирини тингланг...

ШАКАРЛИ КАСАЛ

Тумов пучқоқ бўлиб ишга боролмадим. Мадиёр кунқўнди чоғида уйимга вағ-вуғлаб кириб келди.

— Ҳай, нима гаплар ўзи? — турумдан ҳатлабоқ сўроққа тутди у. — Сан йўқ, мани эшакдай ишлатдилар.

Аҳволимни айтган эдим, «ве-е, грепп деганлариям касалликме, мани ўлмасин десанг, эртага ишга чиқ», деб тиқилинч қилди.

— Тумов-ку ҳечгапмас, — дедим мен. — Лекин уни оёқда ўтказадиган бўлсам, эски касалимни қўзғаб, қандимни ошириб юбориши мумкин.

Кўпинча ўз фойдасига ҳақиқатгўйлиги қўзиб турадиган Мадиёр менга тумтайиб боқиб, сурланиб мингирлади:

— Чойхонада палобни ейсан, ароқни шиликлатеб ютасан, лаборант қизларга ҳангиланеб ҳуштак чалишне биласан... Иш деса, шаккаринг ошаду? А?!..

ДАҒДАҒА

Буни ҳам Аширвойдан эшитганман...

Қўли мойга буланиб кетган Мадиёр ерга чўзилволиб, арикдан сув ича бошлади. Аста ортидан бориб, бошини шартта сувга тиқдим. Оёқларини жон ҳалпида потирлатишига қарамай, тугалай нафаси қайтгунча ушлаб туриб, охири қўйиб юбордим.

Мадиёр оғзидан ўхчигудек сув пуркаб, арикнинг бўйида бир зум хириллаб ётди. Сал ўзига келгач, мўйлови асабий титраб, кўзи ғилдираганича менга яқинлашди. Гоҳ муштида хомаки ҳамла қилиб, гоҳ жойида жирракона ирғишлаб, менга айтмаган шилта гапи, ишлатмаган сўкиши қолмади. Мен кўксимга мўллавачадек қўл босиб, бошимни қуйи солганимча унга зимдан мўралаб-мўралаб туравердим. Ниҳоят Мадиёрнинг шашти пасайди. Менга пича жим тикилиб тургач, юмшоқ товушда деди:

— Шу ишингга ўзингни қорнингниям сувомбор қилайдим, одобинг жигаримни эзде.

ЧАЛАИШҚИБОЗНИНГ ЖАЗОСИ

Аширвойнинг яна бир ҳикояси бу турур...

Мадиёр билан тез-тез футболга бориб турамиз. «Нефтчи»нинг ашаддий ишқивозларидан биттаси шу.

Ўз майдонида камдан-кам ютқазадиган командамиз бир учрашувда ўйиннинг бошларидаёқ дарвозасидан иккита тўп ўтказиб юборди. Ҳамманинг фиғони фалакда. Заҳрини кимга тўкишни билмай турган Мадиёр ёнида ўтирган етти-саккиз ёшлардаги болакайга ёпишди:

— Кетингга бир тепай, ачангни уйига бориб тушгин!

— Сизга нима қилдим?

— Тўпалон кўтармайсанме, эшак кўрмай ўтгур! Ҳеч бўлмаганда, иккита қўлингни оғзингда хўрозқанд қилиб, ҳуштак чалмайсан-ме, лалов!

— Тишим тушган, ҳуштак чалолмайман.

— Бўлмаса, бақиргин-да энди!

— Нима деб бақираман?

Мадиёр боланинг қулоғига нималардир деб астойдил шивирлашга тушди. Боланинг кўзлари тобора олайиб бораётганди.

Бола: «Вуй-й, бунақа дейиш уят бўлади-ку», дея бошини олиб қочган эди, Мадиёрнинг баттардан дарди тутди: «Э тур, мўрикалла! Ҳозир кетингга бир тепаман...» деб ўшқира кетди. Сўнг менга ўгрилиб деди:

— Пидбўлдаги қоидаларни билмайду, орага суқиладу.

«ПЎСТИН»

Бўрдоқи новвосни эслатувчи Яланғоч полвон бўлиқ мушакларини лорсиллатиб, қишин-ёзин битта иштонда юрарди.

Қиш маҳали бир тўп бола дилдираганимизча мактабдан қайтаётсак, Яланғоч полвон яланг оёқлари билан қорни ғарч-ғурч эзган куйи ҳар сафаргидек хушнуд қиёфада қарши томондан келиб қолди. Оғзидан ўрлаётган ҳовур бир мўри тутундан кам эмас. Полвон бу гал эгнига йиртиқ тўр майка илиб олган бўлиб, кўриниши ғайри табиий тус касб этганди.

Мачитнинг олдида Сотволди тоға билан гаплашиб турган уста Сулаймон бува Яланғоч полвоннинг майка кийиб олганини кўриб, «саруло қуллуқ бўлсин, полвон», дея соқолини диккайтириб илжайди. Яланғоч полвон унга тамтамланиб қош керганича боқиб деди:

— Бу йил қиш қаттиқ келди. Иссиқроқ кийнмасак бўлмаяпти.

ФАЛСАФА

Қосимжон опоқ дадамиз жуда паловхўр киши эди. Иложи бўлса, ҳар куни ош дамлатарди. Бир куни Шафоат аммамиз «ора-сира шўрва-пўрваям ичиб турайлик», деса, у кишининг жаҳлдан мўйловлари титраб, шундай деганди:

— Шўрвага чўкиб ўлгандан ошга бўкиб ўлган яхши!

АЧИНИШ

Ҳозир «Пахтакор»да олтиариқлик Писарев тўп суряпти... Бир пайтлар «Пахтакор»нинг машҳур футболчиси бўлган Виктор Варюхин ҳам Олтиариқдан эди. Унинг отаси энг уста мусалласчилардан бири ҳисобланади. Футбол бўлган куни ҳамма қўшнилар уникига ёприлиб чиқишиб, ўйинни телевизордан томоша қилишар, «Пахтакор» ютса — қувончдан, ютқазса — аламдан ичишарди. Мабодо Виктор гол уриб қолса, хонадон тўйга айланар эди.

Бир куни ота шўрликдан «шунча мусаллас қулоғини ушлаб кетганига ачинмайсизми», деб сўрашса, у шундай жавоб қилибди:

— Мен бошқа нарсага ачинаман. Шу тўптепар саёқ ўғлимни деб туппа-тузук қўшниларимдан қанчаси пиёниста бўпкетди.

МИЛИЦИЯГА КУН БОРМИ?

Тумандаги жонзич ва ўрами кенг қишлоқлардан бўлган Полосонни илгари битта Аҳмад мелисанинг ўзи назорат қилар эди. У ҳар қайси безорифеъл билан қачон, қандай гаплашишни билар, кўнгилсизликларнинг олдини олишга уринар, андак тартибсизликнинг эндигина иси чиқа бошлаган жойда тўсатдан пайдо бўлиб, ҳаммани лол қолдирарди.

Ҳушёр ва қаттиққўллигига қарамай, ўзини жуда содда, мўмин-қобил тутар, одатий нарсага ўхшаб қолган «чаккибосарлик»ларга қонунни пеш қилавермас эди.

Аҳмад ака Товоқчи маҳалласидан ўтиб бораётса, бир қария унинг йўлини тўсиб дебди:

— Бир шопир «учирма» тахта опкелиб сотиб турибди. Ўғилларим ҳали савдони пиширишгани йўқ. Муюлишдан чиқиб борсангиз, шопир ҳуркиб қочворади. Жон Аҳмаджон, бошқа йўлдан юрақолинг.

— Оббо-о, — дебди Аҳмад ака сал тажангланганича лаб жимириб. — У кўчага юрсанг, биров ғишт тўктириб турибди, бу кўчага юрсанг, бошқаси кўмирфуруш билан савдолашаётган. Шу билан учинчи марта йўлдан қайтяпман. Мелиса тинчроқ ўтиб кетса бўладиган кўча борми ўзи бу қишлоқда?

Илҳом ЗОЙИР

«ҚЎЙ ВА БЎРИ» ШИРКАТИ

Ҳажвия

Қосим тоға озадиган бўлди.

— Сизни деб автобусга улгуролмадик, — деди қўшниси Болта ака бекатга ҳансираб етиб келган Қосим тоғага пичинг қилиб. — Семизликни қўй кўтаради. Сиз қўйдан ҳам ўтиб тушгансиз. Озсангиз бўлмайдими?

Қосим тоға қўшнисининг гапига парво қилмай, бекатдаги ёғоч курсига ўзини ташлади.

— Болтабой, сиз билиб-билмай гапираверасиз-да, — деди Қосим тоға бироз нафасини ростлагач. — Семизлик ўзимга ҳам хуш ёқмайди. Нима қилай, мен семирай дебманми? Ихчамгина бўлиб юришни мен ҳам яхши кўраман... Эҳтимол, бу бир касалликдир, сиз қайдан биласиз?..

— Кўнглингизга олманг-у, тўғриси, сал нормани бузгансиз-да. Озгина озсангиз, қадди-қоматингиз ўтиришади-да...

Қосим тоға бир нима демади. Ўртага жимлик чўкди. Болта ака ўзича ғўлдираб йўл қаради. Ўрнидан туриб у ёқ-бу ёққа юрди. Асабини юмшатиш учун аллақандай қўшиқни димоғида хиргойи қилган эди, овози қовоқариникидек ғўнғиллаб чиқди. Зерикиб бекат устунига қалаштириб ташлаган эълонларни ўқишга тутинди.

— Қосим ака, бунга қаранг, — деди бир эълонга қўлини бигиз қилиб. — «Озишни хоҳловчилар менга мурожаат қилсин!» деб ёзишибди. Телпони ҳам бор экан. — Болта ака Қосим тоғанинг жавобини ҳам кутмай, телефон номерини йиртиб олди ва хўмрайиб ўтирган Қосим тоғанинг қўлига тутқазди: «Ҳапсала қилиб бир телпон қилинг, зора фойдаси тегса...

Қосим тоға қоғознинг у ёқ-бу ёғига қараб, сўнг қўйлагининг чўнтагига солиб қўйди... Шу-шу , бу қоғозча хотинининг кейинги кир ювишигача унут бўлиб кетди...

— Бу кимни телпон номери? — деди Қосим тоғанинг хотини ювишга чоғлаган қўйлакнинг чўнтагидан ўша қоғозчани олиб эрига кўрсатаркан.

Қосим тоға аввалига ҳайрон бўлди, сўнг қоғозчани қўлига олиб қараркан, беихтиёр жилмайди.

— Насриддинни ошига бораётганимизда, қўшнимиз Болтабой бекатдаги симёғочдан юлиб берган эди. Сабсем унутибман.

— Сизга буни нима керги боракан?

— Шу номерга телпон қилсанг, оздиришармиш. Ҳеч ишонгинг келмайди.

— Вой, худой кўтарсин! Телпонда оздирадиган ҳам чиқибдими? Пул деб одамлар нималарни ўйлаб чиқормаяпти, а?! Ҳай, бир телпон қилинг қани, нима дейди!..

— Нима дерди? Камроқ овқат енг, дейди-да!

— Эй, буни ҳамма билади-ку! Бошқа усули бор чиқар-да, бўлмаса, эълон берармиди? Ҳай, буям бир гап, қани, бир телпон қилақолинг, дадаси! Карнайчидан бир пуф...

Қосим тоға гўшак кўтариб, рақам терди. Қарши томондан—«Қўй ва Бўри»ширкати Ботир Бандаев эшитади—деган хотинларникидай ингичка эркак кишининг овози эшитилди. Уч-тўрт савол-жавобдан сўнг, Қосим тоға гўшакни жойига қўйди.

— Нима деди, дадаси? — деди хотини сабри чидамай. — Бўладиган иш эканми ўзи?

— Бўлади, дейди-ку! Икки ҳафтада дори-дармонсиз оздирамиз дейди... Ширкатини номи ғалати экан: «Қўй ва Бўри!» Қизиқ, нимага энди «Қўй ва Бўри?» Сенга ҳам ғалати туюлаяптими, а?

Қосим тоға ўйлаб-ўйлаб барибир боришга қарор қилди. Уни икки юзи қип-қизил, ўрта яшар бир йигит қарши олди ва эски танишини кўргандай икки қўлини икки ёнга ёйди.

— «Қўй ва Бўри» ширкатига хуш келибсиз! Қани, марҳамат, ўтиринг! — Қосим тоға у кўрсатган курсига беозоргина чўкди. — Охири озишга қарор қилибсиз-да, а? Жуда тўғри қарор! Бизда бу қарорингизни амалга ошириш учун барча шароитлар муҳайё. Нархларимиз унчалик баланд эмас. Пулингиз ўзингизда кетади. Хуллас, килосига икки юз сўмдан оламиз. Тўлов мижознинг табига қараб...

— Гапларингизга юз фоиз тушундим, — деди Қосим тоға унинг гапини бўлиб. — Лекин бир нарсага ақлим...

Йигит тезда гапни илиб кетди.

— Демоқчисизки, нега ширкатингизни номи шунақа? Шундайми?.. Бу ҳозирча сир, яъни, тижорат сири!

— Дори-дармонсиз-а?

— Дори пули ёнингизда қолади.

— Бадан тарбия биланми?

— Эскирган усул! Бизнинг усулимиз мутлақо янги — замонавий! Бизга фақат бошлиғингиз ҳақидаги маълумотларни айтсангиз, бўлди. Ўзингиз ҳақингизда сўраб-суриштириб ўтирмаймиз!

— Мени озишимга бошлиғимнинг нима алоқаси бор?

— Бор! Бизнинг усулимиз айнан шунга асосан ишлаб чиқилган. Жуда самарали усул!.. Хўш, бошлиғингиз қаттиққўлми?

— Ҳа, бунинг устига талабчан.

— Баджаҳлми?

— Ҳа, жаҳллари бурунларининг учида!

— Тез-тез тергаб турадиларми?

— Ҳа, Кўзларига кўринмасангиз, ишлари йўқ. Кўринсангиз бас, ёпишиб оладилар. Йўқдан йўндирадилар.

— Жуда соз! Бошлиқнинг рўпарасидаги хонада ким ўтиради?

— Ишлаб чиқариш бўлими мудири, Самихон деган киши.

— Жуда ҳам озғин одамми?

— Ҳа, гугурт чўпидай. Нима, у кишини танийсизми?

— Йўқ, танимайман. Тасаввур қиляпман. Ўша киши билан жойингизни вақтинча, аниқроғи, муолажалар тугагунча алмаштиришингизга тўғри келади.

— Хўп, алмаштирдик ҳам дейлик. Ундан кейин-чи?

— Ундан кейин, орадан бир ҳафта ўтказиб олдимга келасиз. Текшириб кўрамиз. Шунга қараб муолажани давом эттирамиз.

— Бор-йўғи шуми?

— Ҳозирча шу...

Қосим тоға Самихон ака билан хонасини алмаштирди. Бундан бошлиқнинг жаҳли чиқиб, ўшқириб берди. Самихон ака Қосим тоғанинг ёнини олди.

— Акбар Тўраевич, Қосимжонни хонаси қуёшга қараган — иссиқ. Семиз одамни иссиқ толиқтириб қўяди. Шунинг учун кузгача мени хонамда ишлаб турсинлар, дегандим...

Акбар Тўраевич бироз юмшади, елкасини қисганча хонасига кириб кетди. Бу Қосим тоғага таъсир қилди. Биринчи кундан кайфияти бузилди. Ҳар доим котиба орқали ҳисобот оладиган бошлиқ, энди Қосим тоғанинг ўзини хонасига чақириб ғижинадиган одат чиқарди. Устига-устак бошлиқнинг эшиги доим очиқ, истасаистамаса кўз кўзга тушар, бундан Қосим тоға ўзини қозиққа боғлаб қўйилгандай ҳис этиб, типирчилар, ич-этини еб, кундан-кунга иштаҳаси бўғиларди.

Орадан бир ҳафта — ўн кун ўтиб, Қосим тоға тасодифан ойнага қараб, ўзини танимай қолди. Кўзлари киртайган, юз суяги бироз туртиб чиққан, икки қаватли бақбақасидан эса ном-нишон йўқ. Ўзи сезмаган ҳолда шимини тортиб-тортиб қўядиган одат чиқарган. Қосим тоға озганига ишонди, лекин қандай қилиб? Бунга ақли етмади. Эртаси куни ширкатга борди.

— О, анча юк ташлабсиз. — деди «булбулигўё» кафтларини бир-бирига ишқаб. — Қалай, бизнинг усул дуруст эканми?

— Дурустликка дурустку-я, лекин бир нарсага ақлим бовар қилмаяпти! Сиз менга қандай таъсир ўтказаяпсиз-у, мен қандай озаяпман?

— Келинг, сирни очсам, очақолай, — деди йигит кулимсираб. — Агар қўйни бўрининг қаршисига боғлаб қўйсангиз, бечора қўй «бир кун мени шу бўри ейди» деб ўйлайди, егани танасига ботмай, кундан-кунга озиб бораверади. Бизнинг усул ҳам...

Қосим тоғанинг қулоғига бошқа гап кирмади... «Бўлди» дегандай қўлини кўтарди.

ОҲАНГЛАР ОҒУШИДАГИ УМР

Ёднома

«Бир гўзал», «Ҳаё», «Ўт тушди ширин жона», «Бўл менга маҳбуб», «Хумор», «Тилингда болинг борму?», «Уяламан», «Бахт қушимидинг», «Менга навбат», «Ишқингни авайла», «Вафо қушиғи»... каби қатор латиф, мафтункор қўшиқларни моҳир хонандаларимиз ва созандаларимиз ижросида тинглаб, ҳузур қилганлар бу қўшиқлар ижодкорини ҳам яхши билсалар керак. Зотан, бастакор, моҳир созанда, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Фахриддин Содиқовнинг куй-қўшиқлари ҳануз хонанда ва созандалар ижросида мароқ билан ижро этиб келинмоқда.

1914—йили туғилган Фахриддин Содиқов 20-йилларнинг охирларида ўзбек зиёлилари ташаббуси билан Тошкентда ташкил этилган халқ консерваториясида Шораҳим Шоумаров ва В. Успенский раҳбарлигида машғулот олиб боради. Сўнгра мусиқа мактабига ўқишга киради ва уни 1931— йили тамомлайди. Кейинчалик ўзбек давлат консерваториясида таҳсил кўргач, бутун умрини мусиқа санъатига бағишлайди. Ишчи ёшлар театри, Ўзбек давлат мусиқали драма театри, Ўзбекистон давлат филармонияси, Республика телевидение ва радиоэшиттириш давлат қўмитаси, Тошкент давлат консерваторияси... Ана шу даргоҳларда ишлаш билан бир қаторда, бастакор сифатида кўплаб оммабоп куй-қўшиқлар яратди.

Ф. Содиқовнинг чуқур ҳиссиёт ва самимийлик билан суғорилган асарларида санъатнинг бошқа турларидаги каби (масалан, адабиёт, рассомлик, театр) образлиликни ҳис этамиз.

Айтайлик, бастакорнинг «Ишқим тушди ёр-ёр», «Айтишув-дуэт» қўшиқларини тинглар эканмиз, тоғ этакларидаги кенг ётган ўтлоқлар, олис-олисларга чўзилган адирлар, қўзи-қўйлар, гўзал табиат манзаралари кўз ўнгимизда намоён бўлади, касбига меҳр қўйган чўпонларнинг завқли тароналари кенг далалар бўйлаб беозор янграйди. Шуниси характерлики, йигит ва қиз чўпонларнинг айтишувларида оҳанглар турлича товланади ва тингловчини ўзига ром этади, Ф. Содиқов шеърият шайдоси. Бинобарин, у куй ва шеърни эгизак деб билади ва ўзига ёққан, илҳомлантирган шеърларгагина куй басталайди. Маълумки, шеърда очиқ ва яширин оҳанг бўлади. Хусусан, яширин оҳангни топа билиш ижрочи ҳамда

санъаткордан юксак бадиий дидни талаб этади. Ф.Содиқов мисра ва сўзлардаги ўша яширин оҳангларни топа олувчи санъаткор эди. Миртемирнинг «Бир гўзал», Шайхзоданинг «Марварид», Акмал Пўлатнинг «Қорабайир отимиз», Зоҳиджон Обидовнинг «Бўз йигит» каби шеърларига басталаган қўшиқлари бунга мисол бўла олади.

Бастакор ижодида жўшқин ва публицистик қўшиқлар ҳам салмоқли ўрин эгаллайди. Унинг «Яшил қишлоқ», «Гуллар водийси», «Оқ олтин карвон-карвон», «Ўзбекистон дейдилар», «Олтин ижодкорлар» каби қўшиқлари меҳнатсевар халқ бунёдкорлигининг лирик таронаси бўлиб янграйди.

Иккинчи жаҳон уруши йилларида Ўзбекистон халқ артисти Гавҳар Раҳимова раҳбарлигида тузилган фронт концерт бригадасида мусиқа раҳбари бўлиб ишлаган Ф.Содиқов ҳатто жанг кетаётган майдонларда бир неча жанговор қўшиқлар яратди. Фронт концерт бригадасида иштирок этган Коммуна Исмоилова унинг ватанпарварлик руҳидаги «Кўп соғиндим», «Ёрга мактуб», «Жанговор жангчи», «Ассалом», айниқса, ўзбек қизи Зебо Ғаниевага бағишланган «Зебохон» каби жанговор қўшиқларини ижро этиб, жангчиларимизга мадад берганини хотирлайди.

Ф. Содиқов халқ мусиқа ижодини яхши билар, ундан унумли фойдаланарди. Шу маънода унинг «Жоним тасаддуқ» ялласи, ҳамнафас ҳофизлар ижросига мослаб ёзилган «Ҳаёсини кўринг» ашуласи диққатга сазовор.

Бу моҳир санъаткор меҳрибон мураббий ва ғамхўр устоз эди. Моҳир созандалар Туйғун Отабоев (чанг), Абдураҳмон Холтожиев (чанг), Абдуҳошим Исмоилов (ғижжак), Тилаш Хўжамбердиев (чанг), Абдураҳим Ҳамидов (дутор), Малика Зияева (дутор), элга танилган машҳур хонандалар Коммуна Исмоилова, Холисхон Қодирова, Толибжон Бадинов, Нафиса Тўхтаева, Шокиржон Эргашев, Турсуной Мамедова, Малоҳат Дадабоева Ф. Содиқовдан таълим олганлар.

Машҳур мусиқашунос ва бастакор Юнус Ражабий раҳбарлигида ташкил этилган мақом ансамблида мусиқа раҳбари бўлиб ишлаган Ф. Содиқовнинг ушбу ансамблнинг шаклланишида ўзига хос ўрни бор. Устози Юнус Ражабий раҳбарлигида ва у билан ёнма-ён туриб унутилаёзган халқ мусиқа меросини — мақомни тиклаш ва авлодларга қолдиришда фаол иштирок этди, бор ижодий кучини сарфлади.

Бастакор ва созанда Ф. Содиқов педагог сифатида ҳам самарали фаолият кўрсатган. У Тошкент давлат консерваториясида 1972—йили ташкил этилган шарқ мусиқаси кафедрасининг биринчи домлаларидан. У кишининг консерваторияда олиб борган самарали ижодий фаолияти ҳисобга олиниб, консерваториянинг миллий халқ чолғу ансамбли унинг номи билан аталмоқда.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Ф. Содиқов ўзидан катта мерос қолдирди. Ф. Содиқов 300 дан ортиқ қўшиқларнинг муаллифи бўлишдан ташқари, «Ота ўғли», «Салтанат ларзада» каби мусиқали драмаларга куй басталади. Шунингдек, «Янги Тошкент», Иккинчи жаҳон уруши йилларида шаҳид бўлганларнинг хотирасига бағишлаб ёзган «Гуллар қўяйлик қабрига» номли овоз ва хор жўрлигидаги вокал сюиталари тингловчини ҳаяжонга солади.

Фахриддин Содиқов ҳаёт бўлганида бу йил 85 ёшга кирган бўларди. Хонанда ва созандалар унинг куй-қўшиқларини ижро этиб, устозлари хотирасига эҳтиром билдирмоқдалар, руҳини шод этмоқдалар.

Бурхон ЗИЁЕВ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими

СОҒИНСАМ, НУРИДДИНЖОН, ИЗЛАЙИН ҚАЕРЛАРДАН?

Бу ҳазин мисрани Нуриддин Бобохўжаев отаси қазо қилганда унинг хотирасига бағишлаган шеърида ёзган эди. Бугун эса унинг ўзига нисбат бериб айтяпман...

Нуриддин менинг шогирдим ҳисобланарди. Дарҳақиқат, мен унинг номзодлик ишига илмий раҳбар бўлганман. У Зулфиянинг бадиий маҳоратини тадқиқ қилди, ўзи ҳам шоир бўлгани учун бу мавзуни ич-ичидан ёрита олди. Кейин диссертациясини китоб қилиб чиқарди. Зулфия опа уни ўқиб жуда мамнун бўлган эди. Нуриддинни Тошкентга чорлаб, у билан суҳбатлар қурган эди. Менинг устозлигим — шу илмий ишни охирига етказишда кўмаклашишдан иборат бўлган эди, халос. Аслида эса у менга кўп жиҳатдан устозлик қилган эди. Эҳтимол, мен унга адабиёт илмининг қай бир жиҳатларини ўргатгандирман, у эса менга ўз вилоятининг борбудини, жамики бойлигини, ҳусни-тароватини ўргатди.

1959—йили Фарғона шаҳрида узоқ хизмат сафарида бўлган вақтимда мени биринчи марта қўярда-қўймай Наманганга олиб борган Нуриддин бўлган. Шундан кейин ўнлаб марта Наманганга ёлғиз ўзим ёки дўстларим билан бордим ва ҳар гал Нуриддин бизни гоҳ Чортоққа, гоҳ Учқўрғонга, гоҳ Чустга, гоҳ Уйчига, гоҳ Янгиқўрғонга, гоҳ Норинга, гоҳ Попга, гоҳ Тўрақўрғонга бошларди. Қаерга бормайлик, ҳамма жойда унинг қадрдон дўстлари бор эди. Одамлар Нуриддинни иззат-икром билан кутиб олишар ва бизга ҳам домланинг меҳмонлари дея эҳтиром кўрсатар эдилар. Нуриддин эса ўзини жуда камтарона тутган ҳолда турли — туман гўзал инсонларни бизга кўз-кўз қилишда давом этарди.

У Наманганни жуда севарди, унинг гулларини, расм-русумларини, ширин-шакар меваларини жонидан яхши кўрарди. Ҳар гал бу сафарлар унинг уйида, ҳовлисида ўтказилган кечалар билан тугарди. Бу кечаларда шоирлар, домлалар, хўжалик ходимлари, раислар иштирок этишар, гурунглар бениҳоя қизғин бўлар, ҳазил-мутойиба, кулгилар жаранглаб турарди. Ва кўпинча, ўғилларидан бирортаси «Дидо, дидо, манави вентилятор қўшнимизникими?», деб Нуриддинни хижолатга солиб қўярди. Ҳа, бир замонлар унинг қўли қисқалик қилиб, эҳтимол, вентилятор олишга ҳам кучи етмагандир. Бироқ, бу камсуқум йигит ўшанда ҳам ҳаммамиздан бой эди, чунки унинг қалбида, элу юрт муҳаббати, инсоний ғурур, одамгарчилик мавж урар эди.

Нуриддин яхши одам, яхши ота, яхши дўст эди. У ҳали анча яшаса бўларди, аммо на илож. Ўлим ҳақ! Ўлим Аллоҳнинг иродаси. Куни кечагина унинг кенжа ўғли Бахтиёржон йўли Тошкентга тушиб, бизникига келган ва отасидан салом етказган эди. Шу куни биз яқин ўрталарда Нуриддиннинг таваллуд тўйини ўтказишнинг маслаҳатини қилдик. Во дариғ, насиб қилмаган экан. Бирдан бир тасалли шуки, Нуриддиндан яхши шеърлар, яхши фарзандлар, яхши хотиралар қолди. Унинг ўзи экиб кетган гуллар, дарахтлар қолди. Бу камсуқум ва айни чоқда улуғ Инсоннинг ёди ҳамиша унинг қариндош-уруғлари ва ёру дўстлари қалбида сақланади. Бу дунёда унинг ўрни ҳамиша билиниб туради.

Қадрдоним, азизим, дўстим Нуриддин!

Аллоҳнинг раҳматлари ёғилсин сенга!

Озод ШАРАФИДДИНОВ

«ҚУДУҚ ТУБИДАГИ ФАРЁД»

Янги томоша

Муқимий номидаги Ўзбек давлат мусиқий театри жамоаси янги йил арафасида мухлисларини янги асар билан хушнуд этди. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Рустам Маъдиев ёш ижодкор Ғофур Шермуҳаммад асари асосида «Қудуқ тубидаги фарёд» деб номланган икки пардали мусиқали драмани саҳнага олиб чиқди. Асар руҳига мос мусиқаларни Баҳрулло Лутфуллаев басталаган. Рассом Бобониёз Қурбонов, спектаклга Эргаш Тошматов дирижёрлик қилмоқда.

Асосий ролларни театрнинг етакчи ва ёш актёрлари Мирза Азизов, Зулайҳо Бойхонова, Тоҳир Раҳимов, Собиржон Бекжонов, Меҳмонали Салимов, Алишер Отабоев, Отабек Ҳақбердиев ва бошқалар ижро этмоқдалар.

Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институти жамоаси Халқ ижодиёти кафедраси мудири, профессор Ғайрат Жалоловга укаси **Баҳодир ЖАЛОЛОВ**нинг вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институти жамоаси Маданий-маърифий ишлар кафедраси доценти Саъдулло Шодиевга онаси **Илаш момо ЯХШИЛИКОВА**нинг вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Камолиддин Беҳзод номидаги Миллий рассомлик ва дизайн институти мазкур институтининг рангтасвир кафедраси мудири, профессор Б. М. Бобоевга волидаи муҳтарамалари **Мавжуда НАЗИРОВА** вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ
ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SANATI
1956 йил

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91
Танқид ва адабиётшунослик, санъат бўлимлари: 136-56-48
Назм ва наср бўлими: 136-56-50
Ижтимоий ҳаёт бўлими: 136-55-78

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Маҳмуд БЎРОНОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—21.00. Босишга топширилди 22.00.

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 24. Буюртма Г. — 0904. Ҳажми — 3 босма табоқ. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН
Тиражи—8840.